
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

17. évfolyam 7. szám

2008. július

Tartalom

<i>Könyvtárpolitika</i>	
Gáborjáni Szabó Botond: Biblia és olvasás	3
Tószegi Zsuzsanna: Mit kell tudnia ma egy könyvtárosnak? Az informatikus könyvtárosok szakmai kompetenciái	17
<i>Műhelykérdések</i>	
A megyei könyvtári híradókról	
Takáts Béla: Kaptár – Jász-Nagykun-Szolnok megye könyvtárainak hír- adója	26
Nagy László: A Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár újjáépítése ...	31
Balla Ildikó: Praktikumok, tippek időszaki kiadványok kezeléséhez	38
<i>Memento</i>	
Szász Péter: Szentmihályi János születésének 100. évfordulóján	55
<i>Könyv</i>	
Pogány György: Jókai könyvtára	58

From the contents

Botond Gáborjáni Szabó: The Bible and reading (3);
Zsuzsanna Tószegi: What should a librarian know today? Professional competencies
of librarians and information specialists (17);
Ildikó Balla: The management of serials (38)

Cikkeink szerzői

Balla Ildikó, a Debreceni Egyetem Informatikai Karának PhD-hallgatója; *Gáborjáni Szabó Botond*, a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárának igazgatója; *Nagy László*, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár igazgatója; *Pogány György*, a pilisi Kármán József Városi Könyvtár igazgatója; *Szász Péter*, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár munkatársa; *Takáts Béla*, a szolnoki Vereseghy Ferenc Könyvtár és Művelődési Intézet igazgatóhelyettese; *Tószegi Zsuzsanna*, a Magyar Szabadalmi Hivatal elnöki főtanácsadója, a Kaposvári Egyetem tanára

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;
Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bartos Éva**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

Oktatási és Kulturális Minisztérium

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 forint. Egy szám ára 400 forint

HU-ISSN 1216-6804

OKM

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Gáborjáni Szabó Botond

Biblia és olvasás*

Európa és a Biblia

A görög eredetű Biblia kifejezés könyvekre utal, többes számban, mert művek sokaságát foglalja magában. Legrégibb szövegrészei több mint háromezer éve íródtak, de ennél korábbi szájhagyományt is megörökítenek, ezért az ókori keleti, egyiptomi, mezopotámiai párhuzamokra tekintettel sem túlzás e könyv kapcsán „az emberiség kollektív emlékezetének” említése. A héber, arám és görög nyelven keletkezett iratok sokrétűsége, műfaji és tartalmi gazdagsága is kivételes, költeményektől, énekektől, közmondásoktól törvényszövegeken, genealógiai felsorolásokon, történeti leírásokon, prófétai jövendöléseken át imádságokig, levelekig terjed. Milyen szerepet játszott ez a könyv, a keresztény hit fő forrása Európa „születésekor”?

Ha a Mediterráneum térképén a keresztény patriarchák első székhelyeire tekintünk – Alexandria, Jeruzsálem, Antiochia, Róma és Konstantinápoly városára –, e metropoliszok jellegzetességei jól szemléltetik, miért beszélhetünk Európa zsidó–keresztény és görög–latin gyökereiről. Nagy Sándor utódainak birodalmában a diaszpóra zsidósággal együtt számos keleti nép vette át a görög nyelvet és kultúrát, de még a Rómában feltárt zsidó és keresztény katakombák feliratainak 70 százaléka is görög nyelvű volt. A hellenisztikus birodalmak bukása után Rómának sikerült tartós világbirodalmat létrehoznia (Achaia és Judaea is római provinciává lett), így az ószövetségi gyökérből eredő, a hellenizmus kultúrájával összefonódó kereszténység a Római Birodalomban vált egyetemessé, azaz katólikussá. Az ősegyház székhelyének pusztulását, Jeruzsálem lerombolását követően (Kr. után 70-től) már Rómát, a birodalom fővárosát tekintették a kereszténység központjának,¹ jóllehet a hívek a „mennyei Jeruzsálem” váradalmában éltek. A vázolt összefüggések illusztrálására talán Pál apostol életútja a legbeszédesebb, aki Tarzusban, egy római fennhatóság alá került görög városállam zsidó diaszpórájában nevelkedett, és Rómában halt mártírhalált. Azokról a zsidó iratokról, melyeket a keresztények Ószövetségnek tekintenek, római polgárként, az Újszövetség nyelvén, görögül tanította, hogy „*a teljes írás Istentől ihletett*” (2Tim 3,16).

---

* A tanulmány – amelyet a Biblia éve alkalmából közlünk – teljes terjedelmű, magyarázó jegyzetekkel kiegészített változata publikálás előtt áll.

Nagy Konstantin (aki a roskadozó birodalmi központ helyett jó érzékkel hozta létre a róla elnevezett „Új Rómát,” az ezer éven át fennmaradó Konstantinápolyt) a kereszténység mellett is reálpolitikusként döntött. Egyik döntő ütközete előtti látomása, amely szerint a kereszt jelében győzni fog, valóban a császári trónra segítette, mert annak a ténynek a felismerésén alapult, hogy az új vallás ereje áthatotta a birodalmat.² Olyan ideológiának bizonyult, amely nem csupán szétfeszítette az etnikai, társadalmi és egyéb korlátokat, arra is alkalmas volt, hogy egyesítsen, hogy rendező elvként szolgáljon. Ahogyan Pál apostol tanította: „*Krisztusban nincs zsidó, sem görög, nincs szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok.*” (Gal 3,28.)

A Palesztinából származó, zsidó hagyományokat átlényegítő kereszténység viszonylag gyorsan latinizálódott, a II. század végén már feltűntek az első latin nyelvű keresztény iratok. A nyelvi fordulat legékezebb bizonyítéka Szent Jeromos (Hieronymus) bibliafordítása volt, amelynek köszönhetően az európai népek a latin Vulgataból ismerhették meg a zsidóság és a kereszténység szent iratait, az egyetemes kultúra egyik fundamentumát. Hatása azért is felbecsülhetetlen, mert a különböző népeknek azonos vallási, kulturális, erkölcsi, és mentalitásformáló ösztönzéseket adott, amelyek évszázadokon át meghatározták Európa külső kereteit és művelődésének belső folyamatait, azonos irányban befolyásolva a földrész társadalmát. A Szentírás volt az „Orbis Christianus” elvi alapja és éltetője, a nemzeti kultúrák termékenyítője, mert a keresztények hite szerint Isten „kijelentését”, testamentumát, törvényeit, üdvözítő szándékát, a világmindenség eredetét, az emberiség múltját és jövődjét egyaránt magában foglalta. Amint egy XVI. századi magyar reformátor összegzi: „*Miképpen testamentomnak neveztetik az az könyv és levél, melyben az megholt ember az ű fiainak és barátinak vallotta és hadta életében az ű jövait ... azonképpen az egész Szentírás Istennek testamentomának méltán neveztetik, mert abban az Isten mind önnönmagát, s mind akaratját megjelenti, ígéretet teszen és hagyja az ő anyaszentegyházának minden ű lelki és örökké való jövait, az megbékélést, bűnbocsánatot, igazságot és örök életet ... Az Ótestamentom nem egyéb, hanem Istennek az Atyákkal tött kötése az Messiás felől ... Az Újtestamentom pedig az Istennek gazdag kegyelmének kiáradása az Krisztusban ... Ez az frigy neveztetik ... továbbá evangéliumnak is, azaz örvendetes izenetnek*”³

A biblikus műveltség terjedése

A latin nyelv nem csupán túlélte az Imperium Romanum bukását, de a birodalom dicsőségének „restaurálására” törekvő keresztény országok közvetítő nyelveként egészen a XVIII. századig uralta a kontinens közigazgatását, egyházi, oktatási és tudományos életét. Az írásbeliséggel kapcsolatos funkciók évszázadokon át egyházakhoz kötődtek, az oktatás egyházi kötelesség és egyben egyházi „belügy” volt egészen a felvilágosult abszolútizmusig. Egy-egy templomépület a maga fizikai valóságában is a települések központjába, szakrális és egyéb vonatkozásban szintén az élet középpontjába került. A Szentírás szövege a szélesebb tömegek számára eleinte főként egyházi szertartások során, a liturgiában kelt életre. Rónay György szavaival „*a liturgia a középkori ember életének nagy szabályozója ... nem egyéb, mint Krisztus történetének és ószövetségi előképeinek egyetlen esztendő keretébe*

való drámai belesűritése. A templomban tehát ... évről évre lejátszódott a krisztusi dráma magja köré csoportosítva a bibliai történet.”⁴ A teljes Biblia a korai századokban nemcsak költséges volt, de méretei miatt nehezen kezelhető is. Egyes szakaszait (először a vásár- és ünnepnapokhoz kapcsolódó részeket) a liturgikus könyvek tették ismertté.

Egyházi előírások gondosan szabályozták a bibliai szövegek templomi szerepét, kialakították a felolvasandó Ó- és Újszövetségi részek optimális arányát. Ugyancsak részletes előírások foglalkoztak a szerzetesek szertartások, étkezés vagy lelki gyakorlat alatti, illetve az egyéni, csöndes elmélkedéshez kapcsolódó magánjellegű bibliaolvasásának szabályozásával. A kolostorok közösségeiben tovább éltek az olvasás ősi, hangos és félhangos változatai. Három alaptípust különböztettek meg: „*a csöndben il silentio végzett olvasást, a murmurationak vagy ruminacionak nevezett félhangos dínnyögéssel kísért olvasást ... végül a hangos olvasást, amely, akárcsak az antikvitásban ... közel állt a liturgikus recitáláshoz és az énekléshez.*”⁵ Az Európát átszövő kolostorok hálózata a latin írásbeliséggel együtt a klasszikus kultúrát is átmenekítette. A szerzetesi közösségek azonban elsősorban a Bibliát olvasták mindennapi szellemi táplálékként, az evangéliumi üzenetet, amelyet személyre szóló parancsként értelmeztek. Szent Benedek Regulája naponként jelentős időt, legalább két órát rendelt olvasásra, a szerzetesek emellett a százötven zsoltárt is minden héten végig énekeltek.⁶ Ez a rendszeresség és elmélyültség kimagasló szövegismeret-höz juttatott, igen gyakran Szentírás hosszabb részeinek memorizálását eredményezte. A szerzetesek meditatív olvasása az imádság alapvetése, tulajdonképpen az imádság része volt. Nagy Szent Gergely számára „*az olvasás ... a szöveggel folytatott dialógust*” jelentette, mert „*csak a Bibliával szóba elegyedve juthatunk el a felszín mögött elrejtett gondolatokhoz.*”⁷ A keresztény hermeneutikában (szövegek, főként a Biblia magyarázatával, a lehetséges jelentéstartalmak elvi kérdéseivel foglalkozó tudományban) igen korán elkülönülnek a különféle allegorikus, tipológikus, szimbolikus olvasásmódok, elváltak egymástól a szó szerinti, a történeti, az erkölcsi és a jelképes jelentésrétegek. A teológusok mind az Ó,- mind az Újszövetségben igyekeztek feltárni a másik Testamentumra vonatkozó utalásokat.⁸

A Biblia Európa egyik legfontosabb, talán a legfontosabb szellemi tápláléka volt egészen a XVIII. századig. Az írástudatlanokhoz a templomban hallható Ige mellett (évszázadokkal Comenius *Orbis Pictusa* és a szemléltető oktatás „felfedezése” előtt) lélekemelő vagy elrettentő képek vitték közel üzenetét (faragványok, freskók, szobrok és oltárképek, esetleg Biblia Pauperumok ábrái). A templomi gyakorlatnak köszönhetően azonban a Biblia tartalma és szellemisége már az első nemzeti nyelvű fordítások kinyomtatása, tehát a Szentírás tömeges elterjedése előtt széles körben ismertté vált. Népszerűsítése terén Magyarországon még a XVII. század elején is szerepet játszottak a templomokban és azokon kívül énekeltek, olykor vásárokon és lakodalomban is előadott bibliai históriák, amelyek a régi magyar hősi énekek hagyományait elevenítették föl, máskor ismert középkori dallamok könnyítették befogadásukat.⁹ Hasonló jelenségekkel Európa-szerte találkozhatunk: a jelenkori passiójátékok bibliai témájú középkori színjátékok százainak emlékét őrzik.

A leghatékonyabb ismeretközvetítő azonban a kezdetektől az iskola lehetett, amely az egyház veteményes kertje volt („*seminarium ecclesiae*”). Az iskolán belül a filozófia, a teológia előrehaladását segítő szolgálóleány szerepét játszotta. Mit jelent ez a számtalanszor hallott mondat? Nem mást, minthogy a műveltségre

vágyó keresztény embernek alaposan fel kellett vértéznie magát a hittudomány művelése érdekében, mert a keresztény tudományhoz a hét szabad művészet és a filozófia elsajátítása után vezetett út. Már a híres alexandriai katekhéta iskola szellemi irányítói hasonló álláspontot képviseltek, majd Hrabanus Maurus is megerősítette, hogy a tudás akkor értékes, ha azt a tudományt segíti, „*melynek mindent kimerítő foglalatra a Szentírás.*”¹⁰ Szent Ágoston *De doctrina Christiana* című művében szintén abból a szempontból elemzi a különféle tudományágakat, hogy azok mennyiben szolgálják a Szentírás megértését. Ez a gondolat a felvilágosodás koráig jellemzi az európai nevelés fő irányát. Az üdvösség, az örök élet a szekularizáció kiteljesedéséig a társadalom központi kérdése volt. A bibliaolvasás célja és legfőbb értelme éppen a lelki üdvösség megszerzése volt, és ez a végső cél évszázadokon át ösztönözte az iskolát. Már az írás-olvasás elemi tanításában szerepet kapott a *Zsoltárok könyve*, amely „*a gyermekek első olvasmánya és másolási feladata*” volt.¹¹ Híres egyetemek professzorai tagolták részekre a Szentírás könyveit, írták az első kommentárokat és konkordanciákat – a bibliai kifejezések betűrendes mutatóit. Az „ad fontes” elvét követő humanisták azonban nem érték be a latin verzió elemzésével, az eredeti nyelvek felé fordultak. Törekvésük az oktatási struktúrára is visszahatott, Lorenzo Valla és Erasmus hatására létesült a bibliai „szent nyelvek” tanulmányozására a Collegium Trilingue Lovaniense vagy a Collège de France.¹² A biblikus képzést a humanisták módszerei alapján mélyítette el a Sola Scriptura alapelvét valló reformáció. Melanchthon egyenesen a teológia előcsarnokának nevezte a filológiát, Luther szintén azt kívánta, hogy „*a művelt ember a Bibliát azokon a nyelveken olvassa, melyeken az Isten kinyilatkozattatta magát.*”¹³ Comenius összegzése szerint „*Sohase szűnjön meg a nevelés arra törekedni, hogy a gyermek állandóan érezze az örökkévalósággal való összefüggését ... A legelső és legfontosabb, ami ezt a végcélt szolgálja, a Szentírás. Ez legyen minden keresztény iskola alfája és omegája.*”¹⁴ A reformáció következményei, a nemzeti nyelvű bibliafordítások sokasodása, az anyanyelvű liturgia, és ezzel egyidejűleg a kor nagy technikai vívmánya, a nyomdászat hatékonyan segítette e szándék beteljesedését.

Biblia, könyv, nyomtatás

A kereszténység igényei nemcsak ösztönözték az írásbeliség terjedését, de formai értelemben is változást hoztak a könyvkultúrában. A könyvtekercseket felváltó, mai könyvhöz hasonló, lapozható kódex a rómaiak találmánya volt, és éppen akkor jelentkezett, amikor az első latin nyelvű keresztény iratok feltűntek. A görög világban az új forma áttörése három évszázaddal később következett be. A kódex előnyei közé tartozott a gazdaságosság, olcsóság (a lap mindkét oldalára írhattak), a könnyebb áttekintés és a jobb visszakereshetőség, illetve a terjedelmesebb szövegek könnyebb kezelése. Az új irodalom és a hagyományos „tekerckultúra” útjai elváltak, a keresztények formai választása azonban csak a Szentírás szövegére vonatkozóan volt kizárólagos érvényű, miközben a világi tartalmú könyveket tekerck formájában is használták.¹⁵ Az iménti jelenség ellenpróbája is meggyőző: a második századból fennmaradt 870 kódex között mindössze 14 olyan példány létezik, amely nem keresztény iratot tartalmaz.

Európának volt olyan időszaka – a korai középkorban – amikor kizárólag egyházi közegben keletkeztek könyvek. Arra is ismerünk példát, hogy kifejezetten a kereszténységnek és a bibliafordításnak köszönhető egyes népek írásbelisége. A Krisztus utáni IV. században Ulfilas (Wulfila) görög és latin betűk felhasználásával alkotta meg a nyugati gótok ábécéjét, majd a Biblia jelentős részét lefordította. Az V. században Örményországban, a világ első keresztény államában egy Mesrop nevű szerzetes szintén a bibliafordítás érdekében alkotta meg az örmény ábécét, majd később a grúz írásjeleket, a grúz Biblia lefordításához. Hasonló szerepük volt Cirill és Method szerzeteseknek a szláv népek történetében. A latin írásbeliséget és a könyv-formát a magyarság is a kereszténység felvételével vette át. Legkorábbi írott forrásunk az Evangélium vasárnapokénti hirdetéséről,¹⁶ a Biblia liturgiai szerepéről az 1114. évi esztergomi zsinatról maradt ránk, a templomi szertartásokon való részvételt azonban már Szent István I. törvénykönyve előírta. A liturgia a bibliai olvasmányokkal együtt latin nyelvű volt, az evangéliumot a prédikáció keretében előszóban fordíthatták, azaz „magyarázták” a híveknek. A magyar bibliafordítás folyamata tehát a szóbeliségben kezdődött. Az anyanyelvű bibliai szövegek iránti igény természetesen egyházi részről is felmerült, először a latinul kevésbé tudó apácáknál.

Napjainkig sokan, számos alkalommal vélekedtek úgy, hogy a Biblia az a kiadvány, amely a világon a legtöbb nyelven, a leggyakrabban, a legnagyobb példányszámban jelent meg. Egyáltalán nem véletlen, egyértelműen jelzi a tömeges igényeket, hogy Gutenberg néhány aprónyomtatvány után (üzleti megfontolásból is) a Szentírást kiadását választotta találmánya sikerre vitelére. Az Ősnyomtatványok Világkatalógusa szerint az 1450-es évektől a század végéig megjelent különféle bibliakiadások száma meghaladja a kétszázat, a teljes Vulgata kiadások száma is kilencven fölött van.¹⁷ 1526-tól gyors egymásutánban követték egymást a reformáció ösztönzésére született holland, zürichi német, olasz, genfi francia és angol fordítások, „*de még ennél is lenyűgözőbb az a kiadói struktúra, amely a Biblia megjelenése kapcsán jött létre... Luther német Bibliája több mint 400 teljes vagy részleges kiadásban jelent meg 1546-ban bekövetkezett haláláig.*”¹⁸ Az iméntiek értelmében az sem lehet véletlen, hogy az első teljes egészében magyar nyelvű könyv, amelyet külföldön nyomtattak, és az első magyar nyelvű, Magyarországon kiadott könyv egyaránt bibliafordítás volt. A XVI–XVII. századi magyarországi nyomdák kutatója az anyanyelvű Biblia megjelentetésére irányuló törekvést tekinti a legfontosabb ösztönzőnek a hazai tipográfiák fejlődésében és terjedésében. Borsa Gedeon arra is felhívta a figyelmet, hogy az első hazai műhely, amely folyamatosan üzemelt, az a kolozsvári officina volt, amely a teljes magyar Biblia kiadását tűzte célul, és tervét nagyrészt (hat könyv kivételével) teljesítette is.¹⁹

„A bibliaolvasás mindenkinek szóló programja Magyarországon a 16. században”

Bő két évtizede élénk visszhangot keltett Péter Katalin alfejezetünk címében is idézett előadásával, amely a nemzetközi szakirodalomban dúló vitákat továbbgondolva törekedett korábban megkérdőjelezhetetlen tételek cáfolatára.²⁰ Mivel fontos kérdéseket leegyszerűsített, sokakat készített válaszra, így az eszmecsere

ma is egyenesen a kérdés lényegéhez, neuralgikus pontjaihoz vezet. A „vitaindító” szerint a bibliafordító Luther feladta eredeti programját, elrettent a német parasztháború rajongóinak szektás szövegértelmezéseitől, ettől kezdve a katekizmust, „a tanulatlanok Bibliáját” részesítette előnyben. Kétségtelen, hogy az a Luther – aki szerint „*egy egyszerű laikus a Szentírással felfegyverkezve felette áll a Biblia nélküli pápának vagy bíborosnak*” – módosított korábbi álláspontján. A magyarországi helyzetet ezzel szemben úgy összegzi a szerző, hogy a hazai protestánsok „*megőrizték ugyan a bibliaolvasás mindenkinek szóló erasmusi programját, de nem hajtották végre.*” A válaszcikkek szerint a protestáns vezéregyéniségek valóban felléptek a szeparatizmusba torkolló önkényes bibliamagyarázat ellen, és biblikus alapon hangsúlyozták az ígehirdetés, a lelkeszi igemagyarázat szükségességét, ez azonban egyáltalán nincs ellentétben a Biblia egyéni olvasásával, amelyet soha és egyáltalán nem elleneztek.²¹ Az anabaptista bibliamagyarázók hatására, korai álláspontjukhoz képest Zwingli, Kálvin és Béza esetében is fokozott óvatosság érzékelhető. Eleinte az egyetemes papság elvéből levezethető abszolút szabadságot hirdették (hogy minden alázatos keresztény képes az evangélium helyes értelmezésére), később a protestáns vezetők is gyakran hangsúlyozták a képzett teológusok kulcsszerepét, de ez a fordulat nem változtatott álláspontjuk lényegén. A magyar reformátorok közül többen idézték Chrisostomust, aki a Bibliát a „*lélek orvosságának*” nevezte, Káldy György szintén a legjobb gyógyszerhez hasonlította a Szentírást, de tudatában volt annak, hogy a felkészületlenek kezében minden gyógyszer méreggá válhat. Bár naponként éltek vele, Szentírást sem a reformáció előtt, sem utána nem tekintették „*könnyű falatnak.*” Kálvin maga is „*vaskos héjú kenyérnek*” mondta egy prédikációjában, és Pál apostol tanításaira hivatkozva hirdette, hogy „*nem elegendő, ha ki-ki magányosan olvas ... az is szükséges, hogy ... a prédikációt hallgassuk.*”²²

A magyar reformáció jelentős alakjai azonban kivétel nélkül ugyanabban a szellemben szóltak a kérdéstről, mint az 1563-as Tarcaltordai Hitvallás: „*Valaki a szent könyveknek olvasását az emberektől megtiltja, tudja meg, hogy azoktól minden bizonyos vigasztalásnak és idvességnek reményét elveszi.*”²³ Melius egyenesen átkozta azokat, akik tiltották a laikusok bibliaolvasását, de Károlyi Gáspár is egyértelmű véleményt nyilvánított: „*olvassák, hányják-vessék mindenek, szegények, gazdagok, kicsinek, nagyok, férfiak és asszonyi állatok.*”²⁴ A reformáció századában kétség kívül hatalmas akadályok tornyosultak a Biblia tömeges, egyéni használata útjában, de egyáltalán nem a reformátorok aggodalmai akadályozták a Szentírás szélesebb körben való terjedését. Az ügyet először a lassan készülő hazai fordítások, a megfelelő nyomdák hiánya, a megfizethetetlenül magas árak, az alacsony példányszámok késleltették, legfőképpen az írni-olvasni tudó népeség csekély aránya lehetetlenítette el, az eddigiek háttérben pedig a három részre szakadt ország leírhatatlan nyomorúsága, létbizonytalansága található. A felsorolt tényezők oda vezettek, hogy a reformáció századában az elesettebb lelkészek a középkori papsághoz hasonlóan működtek: Bibliájuk maguknak sem lévén, kivonatokkal álltak szószekekre. Melius ingerülten foglalt állást a perikóparendszer továbbélésével szemben: „*a kivonatok mormolása és ismételtetése restekké és tudatlanokká, mintegy röghöz kötöttekké teszi a pásztorokat.*”²⁵ Az említett hiányosságok következtében a Vizsolyi Biblia megjelenése után sem ritka, hogy a lelkeszi kar képzetesebb, nyugati egyetemeken tanult tagjai külföldi bibliakiadásokkal a

kezükben, a textust a szószeiken lefordítva prédikáltak. Különös módon, a hagyományos liturgiai elemek továbbélése szintén hátráltatta a teljes Biblia térnyerését. Czeglédi Sándor hívta fel a figyelmet arra, hogy a reformáció előtti liturgiából megőrizték a gyülekezetek által megszokott biblikus részleteket, noha kétségtelven döntő változás jele volt, hogy ezeket már (a zsoltárokkal és a „deák himnuszokkal” együtt) magyarul énekelték, de a folytonosság jeleként a gregorián dallamokat is megőrizték. Így történhetett, hogy hazánkban csak a XVII. századi puritánok teremtették meg az írástudás arányaihoz képest „tömeges” bibliahasználat feltételeit, majd fokozatosan eltüntetve a perikóparendszer nyomait, a teljes Szentírást a közösség és a családok életének középpontjába helyezték. A protestantizmus változtatott ugyan a Biblia „szakralizált,” klérushoz kötődő felfogásán, de nem a reformáció általában, hanem annak puritán válfaja vitte igazán közel a laikusokat a Szentírás szövegéhez. Világiak intenzív bibliaolvasási szokásainak számos leírását ismerjük, gyakran közismert személyiségek, erdélyi fejedelmi családok esetében van írásos nyoma annak, hogy életük során nemritkán húszegynéhány alkalommal olvasták végig a Szentírást.²⁶ Emellett a családtagjainak, cselédeinek felolvasó gazda vagy gazdasszony irodalmi említésével is találkozhatunk. A Bibliával kialakított mindennapos kapcsolat igen könnyen változhatott az olvasás általános szenvedélyévé.

Felekezeti eltérések

Nicolaus de Lyra XIV. századi ferences szerzetes Vulgata kommentárjai olykor vitára készítették Luthert, de filológiai értelemben hozzájárultak a reformáció előkészítéséhez. Érzékelhető a kapcsolat egyes erasmista és protestáns bibliafordítók, sőt Erasmus és Luther munkái között is. A folytonosság csaknem ugyanolyan lényeges, mint az új elemek hatása. A kérdés azért is szót érdemel, mert a közvélekedés a mai napig szinte vizsgálódás nélkül kapcsolja a reformáció kezdeményezéseihez a Bibliával kapcsolatos eredményeket. Tény, hogy a protestantizmus kizárólag akkor tekintett érvényesnek bármiféle hittételt, ha az a Biblia alapján igazolható volt; mindent a Biblia „zsinórmértékével” kívánt mérni és mindent a Szentírás „próbakövével” vizsgált. Jellemzi a bibliahasználat elvi és gyakorlati jelentőségét, hogy a zürichiek Zwingli reformátori munkásságának kezdetét a perikóparendszer félretételétől, a „lectio continua”, a nemzeti nyelvű Szentírás folyamatos olvasásától és magyarázatától számítják. Luther fordítása azonban mégis csak a tizennyolcadik volt a németnyelvű Bibliák sorában... Ami a magyar bibliafordítások ügyének előmenetelét illeti, az egymást követő korai, kéziratos részfordítások között ugyanúgy kimutatható a folytonosság, mint ahogy a kódexek is hatottak a későbbi, nyomtatásban megjelent próbálkozásokra. Csapodi Csaba például a Jordánszky és Érdy kódex Pesti Gábor és Sylvester János kiadványaira gyakorolt hatását állapította meg.²⁷

A vallási reform (és a Szentírás gyors terjedése) sokat köszönhetett egy „kommunikációs forradalomnak,” a nyomdászat kiteljesedésével való időbeli egybeesésének.²⁸ Ezen a téren is a folytonosság jelentőségére utal, hogy Gutenberg találmánya kivétel nélkül ismert technikai részletek zseniális összekapcsolásán alapul, a kéziratok jellegzetességeit szorgosan utánzó nyomdászokban pedig csak két

generáció után tudatosult mesterségük eredetisége. Ráadásul a nagy tételben másoltató reneszánsz könyvkereskedők törték az utat, a „spekulációs céllal” előállított kéziratos műveket módszeresen reklámozták, és később együttműködtek a nyomdászokkal, gyakran maguk is nyomdászmuhelyt alapítottak.

A nemzetközi szakirodalom ma már elveti „*az írás vallásaként felfogott s a bibliai szöveg egyéni olvasásán alapuló protestantizmus, illetve a szó és hallás, tehát a papi közvetítés vallásának tartott katolicizmus*” szembeállítását.²⁹ A szóbeliség ugyanis soha nem szorult háttérbe a protestantizmusban sem, hiszen a biblikus tanítás szerint „*a hit hallásból van, a hallás pedig Isten igéje által*”³⁰. Az istentisztelet két fő alkotó eleme közül azonban a protestantizmus valóban az igemagyarázó szerepet, a katolicizmus pedig az eucharisziát hangsúlyozta jobban. Természetesen valamelyik alkotó elem eltérő hangsúlya a két változatban nem jelenti azt, hogy bármelyikük mellőzte volna a látható Igét (eucharisziát, az Úrvacsora sákramentumát), sem azt, hogy ne tekintené fundamentumának az írott és hallható Igét, a Szentírást.

Az eredendő különbségeket felerősítették a Tridenti Zsinat (1545–1563) határozatai, amelyek a Biblia mellett a tradíciót is szentesítették, majd a latin Vulgátát nyilvánították a Szentírás egyedüli autentikus változatának, kijelentve, hogy a „szentség eléréséhez nincs szükség a szent szövegek közvetlen tanulmányozására.”³¹ A tridenti szövegek még nem tiltották a laikusok bibliaolvasását és a nemzeti nyelvű fordításokat, sőt IV. Pius 1564-ben „tudós és jámbor” embereknek, püspöki engedéllyel jóváhagyta az anyanyelvű Biblia olvasását. VIII. Kelemen pápa viszont 1593-ban visszavonta a püspökök mérlegelési jogkörét, a nemzeti nyelvű Szentírás engedélyezését, így a bibliafordítások ezután a tiltott könyvek jegyzékére kerültek. Káldi György sorai magyar nyelven is megvilágítják a heves válaszreakció hátterét: „*Sokan ... azt felelik, hogy ők sem Lutherrel, sem Kálvinussal nem gondolnak, hanem csak az egy Szentíráshoz tartják magokat, meg nem gondolván, hogy az Írásnak hamis értelméből származtak minden eretnenségek...*”³² XIV. Benedek csak százötven évvel később, 1757-ben engedélyezte a bibliafordítások használatát, addig a nép nyelvén a miséken is kizárólag akkor énekelhették az evangéliumot, ha „magyarázat kísérte őket.”³³ Egyes országokban, főként Itáliában és Spanyolországban kétszáz éven át csak a klerikusok latin Bibliái lehettek használatban. Ehhez az állapothoz képest hatalmas fordulatot hozott a gallikanizmus, a janzenisták és a Port-Royal-i iskola fellépése, akik minden katolikus erkölcsi kötelességének mondták a Szentírás olvasását. A francia püspökök ezután már a laikusok szabályozott és ellenőrzött olvasásának elvét támogatták. A helyzet fokozatosan enyhült, de a katolikus hívek és a Biblia kapcsolatának útjából meglehetősen későn, a II. Vatikáni Zsinat hatására hárult el minden akadály.³⁴

Bár Péter Katalin kétségbe vonta „*a Biblia olvastatása útján gyakorolt művelődéstörténeti hatást*” a XVI. századi Magyarországon, az anyanyelvű protestáns népszerűsítő kiadványok aranykorával kapcsolatban igen lényeges kérdésre irányította a figyelmet. Nem vizsgálta ugyanakkor a magyar könyvtermés biblikus összefüggéseit, többek között a bibliai széphistóriák arányát sem. A téma szempontjából egyáltalán nem mellékes, hogy Sylvester János társaihoz hasonlóan (Melanchthon szellemében) egyenesen Újszövetsége előkészítésének mondja nyelvтанát, Dévai Bíró Mátyás helyesírási tankönyvében pedig szintén a Bibliához vezető szándékairól szólt. A liturgia magyar vagy latin nyelvének döntő hatásán

túl, az oktatás (évszázadok távolából) jelentéktelennek tűnő sajátásaiból is jellegzetes felekezeti különbségek adódtak.

Napjainkban igen sokan a reformátusság etnikai összetételére vezetnek vissza a „kálvinizmus mint magyar vallás” XVIII. századi közhelyét. Kazinczy viszont azt írja: „*A' kálvinista Universalis nyelve a' Magyar ... Én ennek forrását az Oskolákban találok.*”³⁵ Ez az állítás meglehetősen merészen hat, mert a latin tanítási nyelv magyarra váltása református közegben is komoly nehézségekkel járt a XVIII. század végén.³⁶ Neveléstörténeti források mégis megerősítik Kazinczy állítását, Báróczi Sándor ráadásul részleteiben is pontosította a fogalom eredetét: „*A kálvinisták mind magyarul tanulják keresztyéni leckéjüket ... úgy, hogy egész Magyarországon minden religiön való község a kálvinistákét magyar vallásnak nevezi.*”³⁷ A diákságra is kötelező templomi szertartások mellett, a vallással kapcsolatos, igen komolyan vett stúdiumok számottevő része magyar nyelvű volt a reformátusoknál. (Természetesen ez nem vonatkozott a református főiskolák latinul oktató teológiai szakterületeire!) Az elemi ismereteket oktató (vernacularis, trivialis) népiskolákban egyébként felekezettől függetlenül magyarul folyt a katekézis, éneklés, írás, olvasás tanítása. A latin nyelv dominanciája a felsőfokú képzésre előkészítő iskolatípusokban kezdődött, ahol rövid előkészítés után felekezettől függetlenül mindenütt betiltották az anyanyelv használatát. Az 1777. évi Ratio Educationis szerint a kisgimnáziumokban például másfél év után volt tilos a magyar beszéd. Két tanévvel később ugyan, de a grammatisták osztályától ugyanígy volt ez a Debrecenhez kötődő református iskolákban is, viszont a képzésen belül számos olyan kivételtől tudunk, melyek jórészt a vallásneveléshez kapcsolódtak. A tanulókat ráadásul iskolán kívül is anyanyelvű bibliaolvasásra és könyörgéseik saját szavaikkal történő elmondására ösztönözték tanítóik. Sőt, a Biblia történeteit ismertető tankönyvek is magyar nyelvűek voltak! A debreceni Konzisztórium gyülekezetre és iskolára egyaránt vonatkozó, 1741-ben írott (hosszú évtizedekkel a magyar tanítási nyelv bevezetése előtti) pedagógiai munkálata szerint „*a családban mindenki, elsőtől az utolsóig tanuljon meg olvasni és vegye kézbe a Szentírást, a tanulatlanokat pedig élő szóval és példamutatással kell oktatni. ... A Szentírás egyéni olvasását minden módon szorgalmazni kell.*”³⁸ Az 1770-es debreceni Methodus azt is előírta, hogy a diákoknak néhány év alatt fejből kellett megtanulniuk Szenci Molnár Albert százötven zsoltárának valamennyi versét.

Írni és olvasni tudás

A Biblia széles körben való olvasásának a legfőbb akadálya *Magyarországon „az írástudatlanság ... nyavalyája”* lehetett, ahogyan ezt Misztótfalusi Kis Miklós Zsoltároskönyve előszavában olvassuk. Az elmúlt évtizedekben leginkább Tóth István György írásai hatoltak e kérdés sűrűjébe. A szerző elsősorban Vas megyei források vizsgálata nyomán igazít el, a csak olvasni tudó (írástudatlan), máskor csak harangozással és kántorkodással megbízott (tanítással nem foglalkozó) tanítók vagy nevüket időnként aláíró, máskor aláírás helyett keresztet rovó falusi bírák világában, finoman árnyalva a félanalfabétizmus különféle átmeneteit. Adatai szerint 1697-ben a Vas megyei községek csupán 46 százalékában volt iskola, és a tanítók 16 százaléka maga sem tudott írni, csak olvasni. Az általa vizsgált XVII.

századi forrásokban összesen 70 falu 1600 lakója rajzolt keresztet hivatalos irat alá, míg negyven személy a nevét is aláírta.³⁹ A megyében még 1770-ben is csupán minden ötödik-hatodik gyermek, az iskolakötelesek mindössze 18,6 százaléka járt iskolába, de jelentős részük már azért sem tanulhatott meg írni, mert az iskolát csak télen látogatták, mindössze két-három éven át. Az ugyancsak erős katolikus többségű Moson és Sopron megyében viszont jóval kedvezőbb volt a helyzet.⁴⁰

A Vas megyei protestánsok 1732-es panaszos felterjesztését 46 faluból 72 fő jegyezte keresztel és mindössze ketten írták alá.⁴¹ Igaz, az észak-nyugati országrész vármegyéiben a törvények szerint csupán megyéenként kétfő, ún. „artikuláris” helyen lehetett protestáns templom (következésképpen iskola is, az iskolaállítási joga ugyanis a vallásszabadság része volt). Rácz István XVIII. századi adatai a debreceni református egyházmegye 54 községéből elgondolkodtató összehasonlítási alapot kínálnak.⁴² A Debreceni Egyházvidék (mai kifejezéssel egyházmegye) a dunántúli protestánsoknál jóval sikeresebben védhette felekezeti jellegét, településeinek népessége 1828-ban is 89,2 százalékban volt református. Az 1785-ben kitöltött kérdőív tartalmazza a tanulók, a tankötelesek és a ténylegesen iskolába járók számát, a külön leányiskola meglétét, kiterjed a tananyag összetételére. A végső konklúzió értelmében a tanköteles gyermekek 62,4 százaléka látogatta az iskolákat, és a távolmaradók bizonyos része is töltött korábban egy-két évet a padokban. Ez az adat a néhány évvel korábbi Vas megyei 18,6 százalékos iskolalátogatáshoz képest valóban különös. Rácz István Debrecen városában 1770-ben 30 százalék körülire becsüli az analfabéták arányát, és ez az eredmény bizonyára a leányok iskoláztatásának is köszönhető. A Debreceni Egyháztanács (a városi vezetőket is tömörítő presbitérium) 1749-ben jelentette meg *A' Szent Írásnak épületes és idvességes olvasására oktató Tanács-adás* című kiadványt, amelynek előszava arról tudósít, hogy „*vagynak mi közöttünk ... szép számmal, mind Férfiak, mind Asszonyok ... a Szent Írásnak magánosan-való Olvasásában-is eléggé szorgalmatosok, találtnak olyanok-is, a kik az egész Bibliát renddel által s meg által olvassák.*”⁴³

Az összehasonlításhoz azt is mérlegelnünk kell, hogy a Debreceni Egyházmegye központja a maga országos vásáraival, kereskedésben, szállításban, bonyolult mesterségekben érdekelt lakosságával kivételes helyzetű, a többség számára az írni-olvasni tudás létfeltétel volt. Másrészt az 54 különböző jogállású, népességű és társadalmi összetételű református egyházközség (közülük 44 jobbágyfalu) közigazgatásilag három olyan megyéhez, Biharhoz, Szabolcshoz és Heveshez tartozott, amelyek össznépessége az 1870-es népszámlálás idején Vas megyénél jóval sűrűségezetben volt! 1870-ben Bihar összlakosságának 59, Szabolcs 56, Heves 52,9 százaléka sem írni, sem olvasni nem tudott, Vas megyében ugyanez az arány csupán 34,96 százalék volt. A Debreceni Egyházmegye községeinek adatai száz évvel korábban is jelentősen eltérhettek az érintett megyék adataitól, mint ahogy több generáció múltán is változatlan az erősen katolikus népességű Moson és Sopron megyék Tóth István György által már a XVII–XVIII. század vonatkozásában is említett kitűnő helyzete: 1870-ben Mosonban 16,88, Sopronban 22 százalék az analfabéták aránya. A kimutatásban külön is szereplő városok között Debrecen az előzményeknek megfelelően, előkelő adattal szerepel: a sem írni, sem olvasni nem tudók aránya mindössze 20 százalék, miközben ez az arány, Budán 30, Brassóban 50, Szeged városában pedig 62 százalék volt!⁴⁴

A kérdés jelentőségét az adja, hogy az 1870-es népszámlálás volt az utolsó komoly adatgyűjtés, amelyben még nem érvényesült az Eötvös-féle népoktatási törvény hatása. Az utolsó olyan adatsorról van szó, amely az országos nivellálódás előtti helyzetet mutatja, azt az állapotot, amely a helyi értékrendből következik. Bizonyára létezik olyan szempont, amely más magyarázatot is adhat a Debreceni Egyházmegye kiemelkedő pozícióinak, én magam, kétszáz év neveléstörténeti dokumentumainak átvizsgálása során nem találtam annál alaposabb indokra, mint amit a XVIII. század közepétől igen éles hangnemben ismételtetnek a debreceni források: az iskolán múlik nemcsak a növendék evilági érvényesülése, de örök élete is, amelyre nézve a helyi iskolafenntartók mégiscsak a Szentírást tekintették irányadónak. Hivatalos dokumentumok szerint azok a presbitériumok, amelyek nem járnak el következetesen az alkalmatlan tanítókkal szemben, a „nyájukat farkasra bízó pásztorhoz” hasonlatosak, hanyagságukért „Isten ítélő széke előtt felelnek”. Alkalmatlannak pedig az a tanító minősült, akinek a növendéke tudatlanul és vallását nem ismerve hagyta el az iskolát.⁴⁵

Az eltérő vallási összetételű, kiemelkedő vagy éppen jóval gyengébb alfabetizációs sajátosságokat mutató magyarországi területek összehasonlításakor adódik egy aligha számszerűsíthető tanulság: amennyire ezt a társadalmi feltételek is lehetővé tették, az egyházak érvényesítették értékrendjüket. Tóth István György megemlíti, hogy a XVIII. századi dunántúli paraszti nyelvben „az olvasás egyet jelentett az imádkozással, e két szót gyakran szinonimaként használták.”⁴⁶ Amennyiben parasztember környezetében könyv volt, az protestáns vonatkozásban (kalendárium típusú olvasmányokat leszámítva) főként Biblia, énekeskönyv és kegyességi irodalom lehetett, katolikus közegben elsősorban imakönyv. Amint Táncsics 1815-ben megörökíti: „ami olvasnivalót faluhelyen kapni lehetett, azt én hosszú téli estéken mind elolvastam, s ezt az emberek nem olvasásnak, hanem imádkozásnak mondták.”⁴⁷ A református parasztság bibliás életmódjának egyik jellegzetes példáját Arany Jánostól ismerjük: „Öreg szüleimnek ... egyetlen fia lévén a háznál, velök együtt olvastam a Szent írást, ami, egyéb olvasmány nem léteben, szomjazó lelkem első teje vala.”⁴⁸ A folyamat irányáról szintén Arany János tanúskodik: „Olvass a nagyobbik, nem ügyelve másra / E fiúból pap lesz, akárki meglássa! / Legalább így szokta mondani az apjok, / Noha a fiú nem imádkozáson kapkod.” (Családi Kör).

Összegzés helyett

A keresztények Szentírása – szakrális rendeltetése révén is – központi szerepet játszott Európa szóbeli és írásbeli kultúrájában, egyik legfontosabb ösztönzője volt papok, szerzetesek és hívek életének, „írások” felé fordulásának. Mert igen gyakran a Bibliához fűződő szoros, személyes kapcsolat keltette fel az igényt, alapozta meg a világiak rendszeres olvasását az irodalom más műfajaiban is. Az európai kultúrkörben nincs még egy könyv, amelynek hatása a Bibliához volna mérhető. Az évszázados, folyamatos használat áthatotta a keresztény népek gondolkodását, nyelvét, a héber, görög, latin szövegek fogalmainak honosítása befolyásolta szemléletét. A nyelvtudomány bibliai szólások, közmondások, frazeológiai fordulatok százait tartja nyilván Magyarországon is, ahol más országokhoz

hasonlóan a bibliafordítások játszották a legfontosabb szerepet az egységes nyelvi normák, az irodalmi nyelv kialakításában. A korai bibliafordítások szinte minden országban együtt jártak a korai irodalomfejlődéssel. A transztextualitás és intertextualitás elmélete értelmében a Biblia a kezdetektől napjainkig kimeríthetetlen kincsesbányaként szolgált. Minden korban „protoszövegként”, ha úgy tetszik, „hipertextként” működött, új írások ezreinek létrejöttében játszott szerepet, irodalmárok végeérhetetlen sokaságát érintette, köztük világirodalmi jelentőségű alkotókat (mint Dante, Milton, Goethe és Madách) elődeik és utódaik tekintélyes generációival együtt. Műveltségünket olyan mélyen hatotta át a Szentírás, hogy egy-egy biblikus utalás a XIX. században még tömegméretekben volt alkalmas egy történelmi szituáció leírására vagy aktuális üzenetek célba juttatására, de a politikai marketing számára napjainkban is biztos pontokat kínál a kollektív tudattalan trezorjaiban. Így volt ez szerte az egész keresztény világban. Ha azonban igaz, hogy az európai kultúrának vannak bibliai gyökerei – akkor biblikusan szólva „*a fejsze ott van már a fák gyökerén*”. Ha „*a mítosz a közösségek számára az önismeret fő eszköze*,” akkor Európa szinte idegenként szembesül önmagával. Amit örökségéből megőrzött, jórészt azt is megszüntette. Az egyházak súlyos árat fizetettek azért, hogy a kereszténység államvallássá lett, mert egy szervezet, amely nem „*a jelenlegi gonosz világból*” való, nem igazodhat a világhoz.

A kereszténység hivatása napjainkban is változatlan. A Szentírás legrégebbi részei több mint háromezer évesek, mégis, ma is, milliók olvassák. Esetében tovább élnek az olvasás ókori, hangos, félhangos közösségi módozatai, némely egyházak szertartásaiban annak a világnak ősi sajátosságai is megmutatkoznak, amelyben szöveg és dallam hajdan elválaszthatatlan volt egymástól. A keresztény hívek a különféle „bibliaolvasó kalauzoknak” köszönhetően városok és falvak ezreiben hajolnak minden áldott nap ugyanazon bibliai részek fölé, egymástól távol, mégis közösségben. Ezek szerint a Szentírás magányos, csöndes olvasása is szöveg spirituális hálót. A földön 6500-ra becsülik a nyelvek és nyelvjárások számát, közülük már 2300 nyelven, a fontosabbakon kivétel nélkül olvasható a teljes vagy részleges Biblia. A 2007. december 31-éig feldolgozott adatok szerint 1168 Ó- vagy Újszövetség-fordítás van folyamatban.⁴⁹ Jó okunk van feltételezni, hogy a bibliaolvasás közösségi és egyéni tanulmányozásának szokása is fennmarad, aligha jár kockázattal annak megjövendölése, hogy ameddig ember él a földön, a Bibliának lesz olvasója. A kereszténységnek magától Jézustól van ígérete: „*Ahol ketten-hárman összegyűlnek az én nevemben: ott vagyok közöttük*”.

JEGYZETEK

- 1 Vanyó László: Az ókeresztény egyház irodalma. Harmadik, átdolgozott kiadás. 1. köt. Bp., 1997. 27. p.
- 2 Vanyó László: Az ókeresztény egyház irodalma. Harmadik, átdolgozott kiadás. 2. köt. Bp., 1999. 425–430. p.
- 3 Zvara Edina: „Az keresztény olvasóknak”. Magyar nyelvű bibliafordítások és -kiadások előszavai és ajánlásai a 16-17. századból. Bp., Balassi Kiadó, 2003. 153. p. Gönci György debreceni prédikátor sorai Félegyházi Tamás Újszövetségének 1586-ban kelt előszavából.

- 4 A Biblia világa. Szerk., bev. Rapcsányi László. Bp., MRT Minerva, 1972. 269. p.
- 5 Saintvictori Hugó: „A Szentírás olvasásában követendő módszerről és rendszerről.” In: Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban. Szerk. Guglielmo Cavallo. Bp., Ballasi Kiadó, 2000. 116. p.
- 6 Várszegi Asztrik: Pannonhalma a magyar kultúrában. (<http://www.korunk.org/oldal.php?ev=2008>) és Bánhegyi B. Miksa: Magyar bencés könyvtárak a középkorban. (http://www.bences.hu/z/paradisum/tan21_h.htm)
- 7 Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban. i. m. 106. p.
- 8 Fabiny Tibor: A keresztény hermeneutika kérdései és története. Bp., Hermeneutikai Kutatóközpont, 1998. 55. p. és Stephen M. Miller–Robert V. Hubert: A Biblia története. Bp., 2004. 102. p.
- 9 Nemeskürty István: Magyar Biblia-fordítások Hunyadi János korától Pázmány Péter századáig. Bp., Szépirodalmi Kiadó, 1990. 133–143. p.
- 10 Fináczy Ernő: A középkori nevelés története. Pécs, Pécsi Szikra, 1985. 10. p.
- 11 Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban. i. m. 99. p.
- 12 Zvara Edina i. m. 12. p.
- 13 Fináczy Ernő: A középkori nevelés története. i. m. 118. és 210. p.
- 14 Idézi Fináczy Ernő: Az újkori nevelés története. Pécs, Pécsi Szikra, 1986. 32. p.
- 15 Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban. i. m. 22–23. és 89–90. p.
- 16 Bottyán János: A magyar Biblia évszázadai. Bp., Ref. Zsinati Iroda Sajtóoszt., 1982. 12. p.
- 17 Miller–Hubert: i. m. 162. p.
- 18 Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban. i. m. 241. p.
- 19 Borsa Gedeon: A magyar Biblia és a könyvnyomtatás a 16–17. században. = Theologiai Szemle, 1990/3. 160–161. p.
- 20 Péter Katalin: A Bibliaolvasás mindenkinek szóló programja Magyarországon a 16. században. = Századok, 1985/4. 1006–1027. p.
- 21 Zsindely Endre, Barcza József, Szigeti Jenő, Fabiny Tibor, Márkus Mihály és Fekete Csaba válaszait lásd: Theologiai Szemle, 1985/6. 335–347. p.
- 22 Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban. i. m. 247. p.
- 23 Idézi Barcza József és Szigeti Jenő. = Theologiai Szemle, 1985/6. 341. p.
- 24 Zvara Edina: i. m. 177. p.
- 25 Czeglédi Sándor: A Vizsolyi Biblia a XVII. századi magyar református igehirdetésben. In: Emlékkönyv a Vizsolyi Biblia megjelenésének 400. évfordulójára. Bp., Ref. Zsinati Iroda, 1990. 144. p.
- 26 Barcza József: Bethlen Gábor, a református fejedelem. Bp., Magyarországi Református Egyház, 1980. 72. p. és Monok István–Hapák József: A Bibliás Rákócziak. Bp., Kosuth, 2006. 20–21. és 98–99. p.
- 27 Pesti Gábor (Krakkó, 1536.) és Sylvester János Újtestamentuma, (Sárvár-Újsziget, 1541.) Lásd: Csapody Csaba: A Jordánszky-kódex. Bp., Helikon, 1984. 16. p.
- 28 G. Szabó Botond: A debreceni nyomdászat évszázadai. = Hitel, 1992/9. 26. p.
- 29 Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban. i. m. 37. p.
- 30 Pál apostol Rómabeliekhez írott levele 10. fejezetének 17. verse.
- 31 Fabiny Tibor: A keresztény hermeneutika kérdései és története. i. m. 80. p. és 92. p.
- 32 Zvara Edina i. m. 222. p.
- 33 Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban. i. m. 273. p.
- 34 Magyar katolikus Lexikon. Bp., Szent István Társulat, 1993. 825. p.
- 35 Kazinczy Ferenc levelezése. Bp., Magyar Tudományos Akadémia, 1880. 1. köt. 395–396. p.
- 36 Gáborjáni Szabó Botond: A magyar tanítási nyelvre való áttérés a Debreceni Református Kollégiumban. = Debreceni Szemle, 2005/2. 271–280. p.
- 37 Báróczi Sándor: A védelmeztetett magyar nyelv. Bp., Magvető, 1984. 25. p.

- 38 G. Szabó Botond: A Debreceni Református Kollégium a „pedagógia századában.” Debrecen, Tiszántúli Ref. Egyházker., 1996. 148. és 159. p.
- 39 Tóth István György: Írás, olvasás, könyv a paraszti műveltségben a 17–18. században. = Századok, 1995/4. 817. p.
- 40 Tóth István György: Mivelhogy magad írást nem tudsz... Bp., MTA Történettud. Int., 1996. 51. p.
- 41 Tóth István György: Írás, olvasás, könyv a paraszti műveltségben a 17–18. században. = Századok, 1995/4. 822. p.
- 42 Rácz István: A Debreceni Egyházvidék 1785. évi iskolai összeírása. In: Hagyomány és történelem. Eger, EKF. Történettud. Int. 2000. 61–74. p.
- 43 Idézi Fekete Csaba: Kezembe vészem, olvasom és arról elmélkedem. = Theologiai Szemle, 1985/6. 347. p.
- 44 A Magyar Korona országaiban az 1870. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei. Pest, 1871. 221–222. p.
- 45 G. Szabó Botond: A Debreceni Református Kollégium a „pedagógia századában”. i. m. 88–89. és 92., illetve 282–283. p.
- 46 Tóth István György: Írás, olvasás, könyv a paraszti műveltségben a 17–18. században. = Századok, 1995/4. 834. p.
- 47 Uo. 835. p.
- 48 Pollák Miksa: Arany János és a Biblia. Bp., 1904. Idézet Arany Tompa Mihályhoz írott leveléből.
- 49 A Scripture Language Report 2007. United Bible Societies. 2008. alapján idézi Pecsuk Ottó: A bibliafordítás nemzetközi elmélete és gyakorlata napjainkban című kéziratában. (Közlés előtt.) Bp., 2008.

A VÁRADI BIBLIA VEREBEN!

2007. október 31-én a nyolcszáz lelkes Fejér megyei Vereb község református templomában ünnepélyes keretek között mutatták be a faluban egy évvel azelőtt föllelt XVII. századi Váradi Biblia restaurált példányát. Az értékes könyv – előzetes bejelentkezés alapján – megtekinthető.

Bővebb információk a www.vereb.hu honlapon találhatóak.

Érdeklődni és jelentkezni
Kerekes Erzsébet könyvtárosnál lehet
a 06 (22) 464-604-es vagy a 06-30-34-00-768-as
telefonszámon.

Tószegi Zsuzsanna

Mit kell tudnia ma egy könyvtárosnak?

Az informatikus könyvtárosok szakmai kompetenciái

Jó három évtizede „könyvtáros hivatásról” beszéltünk, aztán (vajon véletlen egybeesés?) a könyvtárosok számának drámai csökkenésével és a könyvtárak működésbeli ellehetetlenülésével párhuzamosan a „hivatás” szó helyét a „szakma” vette át. E jelenség „üzenetének” megfejtésén ugyan lehetne hosszan elmélkedni, de most nem ez a feladatunk; ehelyett járjunk utána, milyen tartalom rejtőzik a divatos kifejezés, a „szakmai kompetencia” mögött. Jó könyvtáros szokás szerint nézzük meg, milyen jelentést társít az *Idegen szavak szótára* a „kompetencia” szóhoz? Az első jelentéscsoport talán az ismertebb: „illetékesség, jogosultság, hatáskör”. A mostani gondolatmenethez azonban a másik jelentéskör illik inkább: „kompetencia: szakértelem, felkészültség, hozzáértés”.¹

A szövegkörnyezetből adódóan a kompetencia fogalmának meghatározásához hívjunk segítségül egy további autentikus forrást, a felsőoktatási törvényt, amelynek értelmező rendelkezései között a következőket olvashatjuk: „*képzési és kimeneti követelmények: azoknak az ismereteknek, jártasságoknak, készségeknek, képességeknek (kompetencia) összessége, amelyek megszerzése esetén az adott szakon a végzettségi szintet és szakképzettséget igazoló oklevél kiadható*”.²

Az utóbbi néhány évben – főleg az Európai Unióhoz való igazodás hatására – a szakma működési kereteit meghatározó dokumentumok rendre felsorolják, milyen szakmai kompetenciákkal kell felvértezettnek lennie egy frissen diplomázott, illetve a szakmáját már egy ideje gyakorló könyvtárosnak. Az alábbiakban áttekintjük, milyen követelményeket határoz meg a jelenlegi magyar felsőoktatási rendszer a leendő informatikus könyvtárosok számára, illetve mit vár el az Európai Unió az információközvetítéssel foglalkozó könyvtáros szakemberektől. (Mire a végére érünk e rövid dolgozatnak, ki fog derülni, hogy azok az értékek is helyet kapnak a szakmai kompetenciák sorában, amelyek hivatássá tudnak emelni egy szakmát.)

A bolognai rendszerről – dióhéjban

Az utóbbi évtizedben a magyar felsőoktatási rendszer gyökeresen átalakult. Az EU-csatlakozás egyik kötelező velejárójaként nálunk is bevezették az ún. bolognai

rendszer, amelynek következtében ma már Magyarországon sem lehet a régi főiskolai, illetve egyetemi diplomának megfelelő végzettségre szert tenni. Aki most (2006 után) kezdi tanulmányait, már kizárólag a kétszintű képzési rendszerbe tud belépni: vagyis az első három évben az alapképzésben (BA – bachelor) vehet részt, és itt szerezheti meg az első diplomáját, majd újabb két év tanulás után kaphat mesterszintű (MA – master) oklevelet. Aki ennél is magasabb szintre akar jutni, a doktori iskola hároméves programjának elvégzése, a disszertáció megírása, majd megvédése után nyerheti el a doktori (PhD – Philosophiae doctor) címet.

A bolognai rendszer az 1999-ben 29 európai ország miniszterelnöke által aláírt Bolognai Megállapodásról kapta a nevét.³ A bolognai célkitűzések az Európai Unió egyik alapelveként, a szabad munkaerő-áramlásnak a megvalósulását szolgálják azzal, hogy elősegítik a hallgatói mobilitást, illetőleg a szakemberek európai munkavállalását. E célok eléréséhez viszont feltétlenül szükség van arra, hogy a felsőoktatás egységes és átlátható szerkezetű legyen, illetőleg arra, hogy a felsőoktatási intézmények átjárhatóak legyenek. Az „átjárhatóság” esetünkben azt jelenti, hogy az intézmények elismerik és a kötelezettségekbe beszámítják a hallgatók más uniós felsőoktatási intézményben nyújtott, igazolt teljesítményét. Bolognában kinyilvánították, hogy ezeket a célokat a felsőoktatás szerkezetének azonos elvek szerinti átalakításával, valamint egy egységes – valamennyi érintett országban elfogadott – értékelési (kredit)⁴ rendszer kidolgozásával és bevezetésével lehet megvalósítani.

A bolognai rendszer egyik alapköve az a *képzési és kimeneti követelményrendszer*, amely minden egyes szak – és a szakon belüli szakirányok – szempontjából pontosan meghatározza a képzés során elsajátítandó tudásanyagot, képességeket és készségeket, továbbá az adott szakra jellemző *kompetenciákat*, vagyis egyértelművé teszi, hogy *az adott szakon végzettek milyen feladatok ellátására lesznek képesek és alkalmasak*.

Magyarországon 2005-ben fogadták el a bolognai rendszerhez való csatlakozás jegyében készült, új felsőoktatási törvényt, amelynek értelmében 2006. szeptember 1-jétől már kizárólag a törvényben meghatározott új rendszerű képzés indítható. A törvény értelmében a magyar felsőoktatási rendszer a következőképpen épül föl:

Az alapképzésben alapfokozatú (baccalaureus, bachelor – BA) végzettséget és szakképzettséget lehet szerezni. Az alapfokozatú végzettség birtokában lehet betölteni a jogszabályban meghatározott munkaköröket, illetőleg a mesterképzésben megkezdeni a tanulmányokat. A mesterképzésben mesterfokozatú oklevélhez (magister, master – MA) és mesterszintű szakképzettséghez lehet jutni, amely jogszabályban meghatározott munkakörök betöltésére jogosít. A képzési program harmadik szintje a mesterfokozat megszerzését követő doktori képzés, amely a doktori fokozat megszerzésére ad lehetőséget.

Ahhoz, hogy egy adott szakon a képzés elindulhasson, a következő lépésekre van szükség:

1. A felsőoktatási intézmény létesítése és állami elismerése. Ilyen intézményként az működhet, amely a felsőoktatási törvényben meghatározott feladatok ellátására hoztak létre, és amely állami elismerést kapott a Magyar Köztársaság Országgyűlésétől. Az állami elismerést az a felsőoktatási intézmény kaphatja meg, amelyik rendelkezik a feladatok ellátásához és a

folyamatos működéshez szükséges személyi feltételekkel, tárgyi és pénzügyi eszközökkel, valamint az előírt intézményi dokumentumokkal, továbbá legalább egy képzési, illetve tudományterületen, több szakon

- a) alapképzést,
- b) alap- és mesterképzést,
- c) alap-, valamint mester- és doktori képzést,
- d) mester- és doktori képzést folytat.

A felsőoktatási intézmény egyetem vagy főiskola lehet. Egyetemnek az a felsőoktatási intézmény minősül, amely legalább két képzési területen jogosult mesterképzésre, valamint legalább egy tudományterületen doktori képzésre és doktori fokozat odaítélésére. További feltétel, hogy az egyetem oktatói, kutatói legalább egyharmadának tudományos fokozattal kell rendelkeznie.

2. A kormány meghatározza az alap- és mesterképzés képzési területeit, képzési ágait, szakjait, az azokhoz rendelt kreditek számát, valamint az indítással összefüggő eljárási rendet stb.
3. Az oktatási és kulturális miniszter kiadja az alap- és mesterképzésre vonatkozó képzési és kimeneti követelményeket, amelynek alapján a felsőoktatási intézmény kidolgozza a képzési programját. A képzési programot az intézmény szenátusának kell elfogadnia. A képzési és kimeneti követelmények azt is meghatározzák, hogy az alap-, illetve mesterképzésben milyen szakképzettséget lehet szerezni.
4. A felsőoktatási intézmény által tervezett alap- és mesterszakok indításával kapcsolatos dokumentációt meg kell küldeni a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottságnak (a MAB-nak). A képzés akkor indítható el, ha azt a MAB szakértői véleményében támogatta, és a támogató vélemény birtokában a felsőoktatási intézmény a regisztrációs központnak bejelentette a szakindítást.

Az új rendszerű informatikus könyvtáros-képzés Magyarországon

A felsőoktatást felügyelő Oktatási és Kulturális Minisztérium 2005 óta rendre közzéteszi az új rendszerű képzésben akkreditált szakok képzési és kimeneti követelményeit, amelyeket a képzésben érdekelt felsőoktatási intézmények előterjesztése alapján fogadnak el.⁵ Természetesen először az alapszintű, majd később a mesterszintű képzési és kimeneti követelményeket tették közzé – így volt ez az informatikus könyvtáros-képzés céljának és tartalmának meghatározása során is.

Az elnevezésből látszik, hogy az új oktatási rendszerben már kizárólag *informatikus könyvtáros* képzés folyik – a szakképzettség nevével is jelezve a szakma teljes átalakulását, a hangsúly áthelyeződését az infokommunikációs technológia használatára.

Az informatikus könyvtáros szak MA szintű képzési és kimeneti követelményei 2008 tavaszán láttak napvilágot. A cikk írásának idején az ország szakember-utánpótlására hivatott felsőoktatási intézmények egy részében (ha pontosak az infor-

mációink, tizenegy intézmény közül hatban) folyik a mesterképzési programok kidolgozása.

Az informatikus könyvtáros alapképzési (BA) szakképzési és kimeneti követelményei

A képzés a társadalomtudományi képzési területen, a társadalomismereti képzési ágon folyik, a képzési idő hat félév – ez idő alatt 180 kreditet kell összegyűjteni. Az alapfokozatú szakon informatikus könyvtáros szakképzettséget lehet szerezni; az oklevélben meg kell jelölni a szakirányt.

Az alapképzési szakon elsajátítandó szakmai kompetenciák

A képzés célja olyan informatikus könyvtárosok képzése, akik korszerű ismereteik birtokában képesek a különböző könyvtártípusok és szaktájékoztatói feladatokat végző intézmények gyakorlati szaktudást igénylő munkaköreinek a betöltésére, továbbá különböző információhordozók, dokumentumok gyűjtésére, feldolgozására, tárolására, közreadására, a könyvtári tevékenység szervezésére. A szakon végzettek felkészültek az információs szolgáltatások működtetésére, a számítógépes szakirodalmi információs rendszerek alkalmazására, illetőleg kellő mélységű ismeretekkel bírnak a képzés mesterszintű folytatásához.

Az alapfokozat birtokában az informatikus könyvtárosoknak ismerniük kell a magyar és az európai uniós könyvtári rendszert, az információgazdasági stratégiákat és a területre vonatkozó jogszabályokat. Természetesen meg kell tanulniuk a dokumentumok formai és tartalmi feldolgozását, valamint a gyűjteményszervezés alapelveit. Ismerniük kell az információkereső rendszerek működtetésének és fejlesztésének, valamint a szolgáltatások tervezésének és szervezésének legfontosabb kérdéseit. Tudniuk kell, hogyan működnek az infokommunikációs eszközök és a számítógépes információs rendszerek, hogyan lehet létrehozni elektronikus dokumentumokat. El kell sajátítaniuk a feladataik ellátásához szükséges alapvető szervezési, marketing, kommunikációs, tervezési, projektvezetési, minőségfejlesztési, humánerőforrás-fejlesztési tudnivalókat.

A BA szakon végzett informatikus könyvtárosnak képesnek és alkalmasnak kell lennie a szakképzettségének megfelelő munkakör ellátására, a munkájához szükséges szóbeli és írásbeli kommunikációs, prezentációs készségek elsajátítására, illetve ezek fejlesztésére, az információk megszerezésére és feldolgozására. Olyan nyelvtudással kell rendelkeznie, hogy képes legyen idegen nyelvű kommunikációra. Hatékonyan kell tudnia alkalmazni az elsajátított problémamegoldó technikákat, és értenie kell a vizuális jelekkel, tipográfiai eszközökkel, ikonokkal tagolt szövegek jelentését.

A szakon végzetteknek rendelkezniük kell szolgáltatás- és sikerorientáltsággal, minőség tudattal, szervező-, kezdeményező- és együttműködési készséggel, alapvető pedagógiai és andragógiai készségekkel, saját tevékenységük kritikus értékelésének képességével, az egyéni döntéshozatalhoz és csoportmunkához szükséges képességgel.

Az informatikus könyvtárosok által elsajátítandó tananyag három részre oszlik: az első részt a szakképzettség szempontjából meghatározó törzsanyag alkotja,

amely ún. alapozó ismeretekre, illetve szakmai törzsanyagra oszlik. Az alapozó ismeretek a következők: filozófia, szociológia, kommunikációelmélet, írás-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténet, könyvtár- és információtudományi ismeretek, informatikai alapismeretek, kommunikációs készség- és anyanyelvi képességfejlesztés, olvasásszociológia, -pedagógia és -pszichológia, valamint kutatómódszertan.

A szakmai törzsanyagban helyet kapnak a klasszikus könyvtárosképzés tárgyai, köztük az információforrások, dokumentumleírás, formai és tartalmi feltárás, az információkereső nyelvek és osztályozási rendszerek, könyvtártan, tájékoztatás, de nagy hangsúlyt kapnak az újabb keletű ismeretek is: a könyvtármenedzsment alapjai, az információelmélet és az információs rendszerek, az adatbázis-építés és -kezelés, a könyvtárgépesítés, a hálózati ismeretek, valamint a pedagógiai és pszichológiai alapismeretek.

A differenciált szakmai ismereteket a szakirányoknak megfelelően határozták meg. Az OKM honlapján a következő szakirányok szerepelnek:

- könyvtártípusok szerint: elektronikus és digitális, EU információs, felsőoktatási, gyermek-, iskolai, köz- és szakkönyvtári, valamint különgyűjteményi, illetve könyvtörténeti, továbbá
- információ- és tudásmenedzsment, tartalomszolgáltató, weblapszerkesztő, webprogramozó.

Értesüléseink szerint a 2007/2008. tanévben a 13 engedélyezett közül 11 szakirányon folyik informatikus könyvtáros alapképzés.

Valamennyi alapképzésben kötelező a *szakmai gyakorlat*, amelynek helyszíne könyvtár vagy más információszolgáltató szervezet lehet. Alapfokozatú diplomát már kizárólag egy élő idegen nyelvből szerzett, államilag elismert középfokú C típusú nyelvvizsga vagy azzal egyenértékű érettségi bizonyítvány, illetve oklevél birtokában lehet kapni.

Az informatikus könyvtáros mesterképzési (MA) szakképzési és kimeneti követelményei

Mesterfokon leghamarabb 2009 őszén lehet megkezdeni a tanulmányokat – ennyi idő kell a szakok engedélyezéséhez, majd ennek birtokában a szakok meghirdetéséhez a felvételi tájékoztatókban.

A képzés a társadalomtudományi képzési területen folyik, a képzési idő négy félév – ez idő alatt 120 kreditet kell megszerezni. A mesterfokon végzettek okleveles informatikus könyvtáros szakképzettségre tesznek szert; az oklevélben meg kell jelölni a szakirányt.

Az OKM által elfogadott választható szakirányok a következők (amelyen akkor indulhat majd képzés, ha arra szakindítási engedélyt kap valamelyik felsőoktatási intézmény): humán informatika (tartalomszolgáltató), információ- és tudásmenedzsment, internettechnológia, iskolai könyvtáros, könyvtári minőségmenedzsment, közszolgáltató könyvtáros, különgyűjtemények, médiamatika, nyelvészeti informatika, orvosi könyvtáros, régi nyomtatványok feldolgozása, szaktudományi (kutató-fejlesztési) információmenedzser, tartalomfejlesztő menedzser, üzleti információmenedzser, webtechnológia.

A mesterképzési szakon elsajátítandó szakmai kompetenciák

A képzés célja olyan szakemberek képzése, akik a BA szintű képzés tananyaga által nyújtott korszerű informatikai-könyvtártudományi alapismeretekre és készségekre támaszkodva magas színvonalon képesek a könyvtárakban és más közgyűjteményekben, a tudományos, üzleti és kulturális életben, az állam- és közigazgatás területén, továbbá egyéb információszolgáltató intézményekben a szakmai feladatok ellátására, irányítására.

A mesterképzés tudásanyaga természetesen bővebb, mint az alapképzésé. A teljesség igénye nélkül kiemelünk néhány fontos ismeretkört: az információkezelés technológiája; az információ gazdaságtana, pénzügyi és jogi szabályozása; a tudás-reprezentáció hagyományos és modern könyvtári technológiái; jogi szabályozás; a tudományos kutatómunka alapvető módszerei és technikája; továbbá a tudományos gondolkodás alapjai. A tananyagban fontos szerepet kap a könyvtárhasználók szokásainak, igényeinek, elvárásainak felmérése, a felhasználók infokommunikációs képzésére vonatkozó módszertani ismeretek elsajátítása. Az oktatás lényeges részét képezi a piacképes könyvtári és tartalomszolgáltatások létrehozása, menedzselése, minőségbiztosítása és innovációja. Természetesen nem maradhat ki a korszerű infokommunikációs technológiák megismerése, az adatbázisok tervezése, létrehozása, üzemeltetése, folyamatos karbantartása, valamint a hagyományos, illetve digitális könyvtárak és szolgáltatások létrehozása, működtetése. A mesterképzés felkészíti a hallgatókat a tudományos munkavégzésre, önmaguk művelésére és a megszerzett szakműveltség bővítésére, megújítására.

A képzési és kimeneti követelményrendszer az általános kompetenciákra is kitér. A mesterfokú informatikus könyvtárosok számára a legfontosabb tulajdonságok a szolgálatkészség, felelősségtudat, empátia, önállóság, kreativitás, diszkréció, érzékenység, nyitottság, kapcsolatteremtés, hatékony tárgyalástechnika, csapatszellem, vezetői képességek, jó kommunikációs készség és pedagógiai érzék, lényeglátás, döntésképesség, összefüggések felismerése, kitartás, állhatatosság, alternatív gondolkodás.

A mesterképzésben elsajátítandó ismeretkörök

A mesterszak képzési profiljához illeszkedő, *alapozó, a korábbi ismereteket bővítő területek:*

- társadalomtörténet,
- társadalomismeret,
- kommunikáció,
- közgazdaságtan,
- filozófia,
- jog.

A szakmai törzsanyag kötelező ismeretkörei:

- a könyvtári szolgáltatások menedzselése,
- a könyvtári feldolgozás és szolgáltatás modern eszközei,
- tartalomszolgáltatás a könyvtárakban.

A szakmai törzsanyagban vannak *kötelezően választható ismeretkörei, amelyeket a választható szakirányok ismereteit tartalmazó differenciált szakmai ismeretek egészítenek ki.*

A mesterképzőn is van kötelező *szakmai gyakorlat*, amelynek követelményeit a felsőoktatási intézmény tanterve határozza meg. A mesterfokozat megszerzéséhez egy élő idegen nyelvből államilag elismert, középfokú „C” típusú vagy azzal egyenértékű nyelvvizsga, továbbá egy alapfokú „C” típusú nyelvvizsga szükséges.

Útmutató a gyakorló könyvtári és információs szakemberek kompetenciáinak meghatározására

Szeretnénk ugyan elkerülni a szakmai közhelyeket, a gondolatmenet további kifejtéséhez mégis le kell szögeznünk: a könyvtáros szakma az utóbbi néhány évtizedben teljesen átalakult. Más lett a könyvtárak által a társadalmi munkamegosztásban betöltött szerep, megváltoztak a munkaeszközök és -módszerek, de egészen másnyelven lettek a könyvtárhasználók is.

Pontos adatunk ugyan nincs, de becslések alapján úgy véljük, a teljes könyvtáros tudásanyag 80–90 százaléka 15–20 év alatt elavul. Visszaemlékezve a két évtizeddel ezelőtti időkre, az ELTE posztgraduális szakinformatikus szakán úgy kellett a számítógépes rendszerekről tanulni, hogy senkinek nem volt számítógépe – nemhogy otthon, de még a munkahelyén sem. A magyar könyvtárakba éppen húsz éve kerültek be a legelső IBM kompatibilis PC-k, amelyek gyorsan véget vetettek a Commodore 64-gyel folytatott, zsákutcába torkolló liezonnak. E sorok írója azon kiválasztottak között volt, akik a könyvtárosok közül elsőként tanulhatták meg a számítógép kezelését, éppen ezért megmondhatója, mennyi használható tudás maradt mára a 10 megabájtos (!) merevlemezzel felszerelt, kizárólag a DOS operációs rendszer alatt működő XT gépekkel kapcsolatos – akkor forradalmian új – ismeretekből (gyakorlatilag semennyi).

Legalább ekkora váltás zajlott a dokumentumok formai feltárása terén is: először az ISBD szabványokra kellett átállni, majd jöttek a számítógépes katalógusok, amelyek a korábban megtanult katalóguscédula-előállításhoz kapcsolódó ismeretektől és műveletektől alapvetően eltérő tudást, szemléletet, munkamódszert és gyakorlati kivitelezést kívántak meg.

Hosszan sorolhatnánk még az érveket és a példákat, de talán ennyi elegendő ahhoz, hogy bizonyítsuk: az egyetemen, főiskolán megszerzett tudás jóformán csak néhány évre elegendő a minőségi munkavégzéshez. Folyamatos karbantartás nélkül a szaktudás gyorsan erodálódik, és nagyjából az életpálya közepére jelentős mértékben veszít értékéből. Mindebből következik, hogy a *könyvtárosoknak múlhatatlanul szükségük van szakmai ismereteik bővítésére, megújítására*. Csakis folyamatosan karbantartott tudásanyag birtokában lesz képes a könyvtáros megfelelni a változó társadalmi–gazdasági követelményeknek.

Ez utóbbi tény bizonyíthatóságára dolgoztak ki olyan minősítő rendszereket, amelyek alkalmasak a hivatásukat hosszabb ideje gyakorló szakemberek tudásának a felmérésére. Magyarországon ezek közül az Európai Unió támogatásával, Franciaországban kidolgozott CERTIDoc rendszer a legismertebb: 2006-tól már magyar nyelven is hozzáférhető a LIS Euroguide a Könyvtári Intézet honlapján.⁶ A minősítő rendszerről *Agnes Grebot* és *Hangodi Ágnes* tollából megjelent egy részletes ismertető a *Könyvtári Figyelő* 2008. 1. számában *Könyvtári és információs szakemberek kompetenciái, tulajdonságai, minősítési szintjei* címmel. A társ-

folyóirat megkönnyíti a dolgunkat, mert itt elegendő a CERTIDoc lényegét kivonatolni, hiszen a téma iránt érdeklődők mindent megtudhatnak a kollégák alapos, részletes írásából.

Az útmutató két nagy fejezete közül az első fogalmazza meg az egyes szakterületeken, illetve a szakma gyakorlásának szintjein elvárható kompetenciákat. A szakterületek nem szorulnak különösebb magyarázatra: a fő csoportok az *információ*, a *technológia*, a *kommunikáció* és a *menedzsment*. A szakmai minősítési szintek hierarchikusan épülnek egymásra: az első szint az *asszisztensé*, a második a *technikusé*, a harmadik a *menedzseré*, a negyedik a *szakértőé*.

A *könyvtári asszisztensi* szakképesítés nálunk is ismert kategória: ő az, aki alapszintű szakképzettséggel rendelkezik, megbízhatóan tudja alkalmazni a megtanult szabályokat, általában csapatban, egy képzetebb szakember irányítása alatt dolgozik.

A CERTIDoc útmutató által „*könyvtári és információs technikus*”-nak nevezett szakember magasabb szintű szakképesítéssel (nálunk nagyjából a főiskolainak, majd a jövő évtől kezdődően BA szintnek megfelelő diplomával) rendelkezik, képes önálló munkavégzésre, kisebb csoportok irányítására, illetve egy maximum közepes szintű szolgáltatás működtetésére.

A *menedzser* az előzőnél jóval magasabb szintű elméleti és gyakorlati tudás birtokában projektirányításra, költségvetés kezelésére, összetett információs rendszerek működtetésére és – innovatív gondolkodásmódja birtokában – újfajta rendszerek kialakítására is képes és alkalmas.

A legmagasabb szinten a *szakértő* áll, aki a menedzseri szint tudásanyagának birtoklásán túlmenően legalább egy szakterületen sokrétű és hosszú ideje meglévő, különlegesen magas szintű tudással bír, képes tanácsadói és szakértői feladatok végrehajtására, felelősséget vállal az általa javasolt megoldásokért, ismereteit, tapasztalatait közlése a tudományos kommunikációs csatornákon keresztül és – mindezek alapján – megfelelő szakmai elismerésnek örvend.

A szakmai kompetenciákat olyan emberi tulajdonságok egészítik ki, amelyek megléte – vagy esetleges hiánya – alapvetően befolyásolja a munka hatékonyságát, a beilleszkedést egy adott munkahelyi környezetbe, végső soron a szakember alkalmasságát egy meghatározott munkakör betöltésére. Bár ezek szorosan véve nem tartoznak a szakmai kompetenciák körébe, írásunkat mégis ezek ismertetésével zárjuk. E sorok írójának ugyanis meggyőződése, hogy az alább felsorolt személyiségjegyek birtoklása és gyakorlása emeli *hivatássá* a könyvtáros szakmát.

A CERTIDoc útmutató hat kiemelt területen összesen húsz olyan alapvető tulajdonságot sorol föl, amelyek együttes megléte és alkalmazása a szakmai siker záloga. A *személyes kapcsolatokban* fontos az önállóság, a kommunikációs készség, a nyitottság, az együttérzés, a csapatszellem, a tárgyalási képesség és a pedagógiai érzék. A *kutatómunkában* a rendszerező képességet emelték ki. Lényeges az *elemző*, illetve a szintézis alkotására való képesség, valamint a kritikus gondolkodás. A *kommunikációban* diszkrécióra és érzékenységre van szükség; az *irányításban* döntő tulajdonság a kitartás és a pontosság. A *szervezés* terén rugalmasnak, előrelátónak, döntésképesnek, kezdeményezőnek és jó szervező képességűnek kell lennie a tökéletes informatikus könyvtárosnak. Legyenek ilyenek minél többen!

* * *

JEGYZETEK

- 1 Tinta Könyvkiadó e-szótár. http://www.tintakiado.hu/dictionary_idegenszotar.php
- 2 2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról [kiemelés tőlem – a szerző]
- 3 A későbbiek során újabb országok is csatlakoztak a megállapodáshoz, amelynek megvalósítását eddig 46 ország tűzte ki célul.
- 4 *kredit*: a hallgatói tanulmányi munka mértékegysége, amely a tantárgy, illetve a tantervi egység vonatkozásában kifejezi azt a becsült időt, amely meghatározott ismeretek elsajátításához, a követelmények teljesítéséhez szükséges; egy kredit harminc tanulmányi munkaórát jelent. [A 2005. évi C.,IX. törvény a felsőoktatásról]
- 5 http://www.okm.gov.hu/doc/upload/200805/kepzesi_es_kimeneti_kovetelmenyek_080508.pdf [letöltve 2008. május 20.]
- 6 http://www.certidoc.net/fr1/euroguide_hungarian.pdf; nyomtatott formában: LIS Euroguide. Kompetenciák, tulajdonságok, minősítési szintek. Bp., Könyvtári Intézet, 2007. 134 p. /EuroTéka/

Felhívás Füzéki István emlékérem adományozására

Dr. Füzéki Balint testvére, az 1956-ban hősi halált halt Füzéki István könyvtáros emlékére díjat alapított.

Az emlékérmeket minden esztendőben az a könyvtáros kapja meg, aki a megelőző évben, években a legtöbbet tette, kiemelkedő teljesítményt nyújtott a könyvtári szolgáltatások és/vagy tudományok terén.

A díjat öttagú kuratórium fogja odaítélni.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöksége kéri, hogy aki méltó személyről tud, tegyen javaslatot, és **2008. szeptember 15-éig** küldje meg indoklással együtt a Magyar Könyvtárosok Egyesülete címére. (1827 Budapest, Budavári palota F. ép.)

(A Füzéki István Emlékelem alapító okirata a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2002. decemberi számának 27–28. oldalán olvasható.)

A MEGYEI KÖNYVTÁRI HÍRADÓKRÓL

Sorozatunkban azokat a rövidebb-hosszabb „bemutató” cikkeket közöljük, amelyek a megyei hálózati híradók múltjáról, jelenéről és jövőjéről tudósítanak. 2007 őszén a szerkesztőség levélben kereste meg a megyei könyvtárak igazgatóit, azzal a kéréssel, hogy maguk számoljanak be vagy éppen lapszerkesztő munkatársuk írjon ismertetést a megye hálózati híradójáról; úgy ahogyan maguk gondolják, úgy ahogyan önmaguk látják lapjukat. Vannak megyék, ahol jelenleg nem is lát napvilágot könyvtári hálózati híradó, vannak megyék, ahonnan visszajelzést sem kaptunk. Ahonnan viszont érkeztek bemutató cikkek – azokat sorra-rendre olvasóink elé tárjuk.

Kaptár – Jász-Nagykun-Szolnok megye könyvtárainak híradója

Öszintén: sejtelnem sincs, miként kell elkezdni egy könyvtári híradó bemutatását... Pláne, hogy joggal feltételezhessem: néhány érdekelten – a 3K szerkesztőjén, néhány munkatársamon, pár megyebeli kollégámon, és esetleg egy-két jövendőbeli szakdolgozatrón – kívül bárki is elolvassa az alábbi sorokat.

Legyen „hivatalos”?...

1992 januárjában a Versegly Ferenc Megyei Könyvtár igazgatója, Bertalanné Kovács Pirooska a következő ajánló sorokkal indította útjára Jász-Nagykun-Szolnok megye könyvtárainak híradóját: „*Kedves Olvasó! Kedves Könyvtáros Kolléga! Örömmel ajánlom figyelmébe a kiadványt, amelynek próbaszámát most kezében tartja. A Versegly Ferenc Megyei Könyvtár gondozásában jelenik meg, hiteles krónikása kíván lenni a Jász-Nagykun-Szolnok megye könyvtáraiban történő eseményeknek, hí közvetítője a megyén kívülről és belülről érkező híreknek, tudnivalóknak, amelyek feltételezéseink szerint érdekelhetik a könyvtárosokat. [...]* Várjuk a híreket, közlőnivalókat minden hónap 10-éig, mivel szeretnénk, ha a hónap 15. napjáig mindig meg is jelenne az esedékes szám. [...] Azt reméljük

ettől a kiadványtól, hogy áttekintve a könyvtárak által végzett munkát, erősíti a könyvtárosok önbizalmát, elmélyíti szakmai összetartozásukat, fórumot teremt a kisközségekben elszigetelten, magukra hagyottan dolgozóknak is. [...]

Ennek tizenhat éve... A *Kaptár*, ha nem is minden hónap 15. napján, de viszonylag folyamatosan megjelenik, célkitűzése e korai küldetésnyilatkozatnak ma is megfelelő...

... esetleg „érdekes”?...

A régi *Kaptár* írásait böngészve érdekes dolgokra bukkanhatunk. Már az első számban mosolyogva (persze keserű mosollyal!) emlékezhet vissza a könyvtáros kolléga olyan hírre, amely szerint: „*A munkabérek legkisebb összege 1992. jan. 1-jétől 8000 Ft/hó, – a teljes munkaidőben foglalkoztatott időbéres dolgozók részére. [...] A helyi önkormányzatoknak juttatott normatív állami hozzájárulás helyi közművelődési feladatokra: 200 Ft/1991. jan. 1-jei állandó lakos.*” Vagy: „*A közelmúltban több könyvtár vásárolt számítógépet részben pályázati, részben önkormányzati különtámogatásból, részben saját megtakarításaikból (Szolnok város, Jászberény, Kisújszállás, Karcag). [...] A vásárlásoknál a könyvtárosok általában IBM AT 386-os gépek mellett döntöttek, operációs rendszerként a DOS 5.0 verzióját szerezték be. Nagyon helyesen döntöttek azok is, akik kiadványszerkesztő programot is vásároltak. [...]*”

...,lelkes”?...

Nagyot változott a körülöttünk lévő világ 1992 óta! A *Kaptár* első számán még bőven látszanak azok a technikai gyermekbetegségek, amelyeken azóta – nagyrészt – túljutottunk. Az írógéppel készített első számban – bár sorai már sorkizártak – visszaköszönnek ránk a „kalapos” ő, ú betűk, a karikás ékezetű nagy Á-k, s bizony találunk még benne kézzel pótoltt ékezeteket is. Mennyire örültünk annak idején, amikor módunk lett megszabadulni a hosszú í-t nem ismerő NDK-s írógépektől!

Az írógépet már 1993-ban felváltotta a *Logitech Finesse* szövegszerkesztő programja, ma pedig már a Microsoft Word szövegszerkesztőjének utolsó előtti verziójával tudunk ízléses kivitelű, fénymásolóval sokszorosított lapot nyújtani megyebeli kollégáinknak.

...esetleg „borongós”?...

Régen bezzeg! Annak idején az *Együtt* (A Szolnok megyei könyvtárak együttműködési körének híradója) utolsó száma még százhusz oldalon jelent meg! A rendszerváltással (rendszerváltozással) együtt – úgy tűnik – a könyvtárosok publikáló kedve is megszűnt (mert arra, hogy a könyvtárak *együtt* haladása szűnt volna meg, gondolni sem merek...), mert e monumentális, húsz évfolyamot megélt kiadvány utolsó számának (1989) megjelenése után három évet kellett várni

arra, hogy *Kaptár* címen, havi rendszerességgel, egy nyolcoldalas kiadványka szolgálhassa immár Jász-Nagykun-Szolnok megye könyvtárügyét...

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy az 1989-es szám ténylegesen 1991-ben jelent meg. De ha szándékosan „borongós” az ember, ettől hajlamos eltekinteni...

...történeti ívű?...

Az 1952-ben létrehozott Megyei Könyvtár mindig nagy gondot fordított arra, hogy a maga és a megyében működő könyvtárak megismertethessék eredményeiket, problémáikat egymással, illetve a szélesebb szakmai közvéleménnyel.

Már 1956-ban kísérlet történt egy rendszeresen megjelenő könyvtári híradó kiadására *Szolnok Megyei Könyvtáros* címmel, ennek azonban csak két száma látott napvilágot február és április között. A forradalom után, a megtorlás éveiben nyilván gondolni sem lehetett ilyen „értelmiségi ízű” kiadvány fenntartására, folyamatos megjelentetésére, egészen 1962-ig nem is történt ilyen kísérlet.

Ekkor *Szolnok Megyei Könyvbarát* címmel, a könyvbarát mozgalom Szolnok megyei szervező-bizottságának híradójaként, a Szolnok Megyei Verseghy Könyvtár és a Földművelésügyi Minisztérium Szolnok Megyei Szövetkezeti Központja szerkesztésében jelent meg a megyei könyvtárügygel foglalkozó lap, mely szintén két, számozatlan kiadványt jelenthetett csak e tárgy körben.

Ismét éveknek kellett eltelniük, mire 1969-ben napvilágot láthatott a negyedéves rendszerességű megjelenést ígérő, ám 1972-ig csak hét számot produkáló *Könyvtári Magazin* a könyvtár olvasószolgálatának szerkesztésében.

Az első – valóban hosszú életű – megyei könyvtárszakmai kiadvány az e cikkben már említett *Együtt* 1970-től 1989-ig jelent meg. A megyei repertórium szerint megjelenése ugyan rendszertelen volt, terjedelme azonban lehetővé tette nagylélegzetű, történeti értékű szakmai publikációk közlését is.

E sorban – utolsóként – a *Kaptár* eddig a *második* leghosszabb megjelenési időszakot vallhatja magáénak, de szeretnénk, ha megélné sőt túlélne az eddig rekordnak számító 20. évfolyamot...

...konceptiókereső...

Ha kézbe vesszük ezt az A/4-es formátumban megjelenő könyvtári híradót, azonnal szembeütünk világos, áttekinthető szerkezete. A lap általában egy-két nagyobb lélegzetű írással indul, amely az elmúlt időszak egy-egy fontos vagy fontosnak ítélt megyei könyvtári rendezvényéről tudósít, valamilyen aktuális könyvtári feladatra készít fel vagy bemutat egy-egy könyvtárat.

A szerkesztők – olykor – humort is csempészték a lapba. Ennek szép példája a „*Kérem Halszemű asszonyt*” című publikáció (1992. 4. sz.), amely az olvasók „elhallásból” származó könyvtárosmosolyt fakasztó kéréseiből válogat. (A *halszemű asszony* eredetileg Jókai Tengersizemű hölgye volt...) Rendszeres téma itt az Ünnepi Könyvhét, a különböző címeken rendezett „kulturális napok”, a vándorgyűlés, beszámolók szakmai kirándulásokról, új könyvtári szolgáltatások bevezetéséről.

A nagyobb lélegzetű írásokat követő részekben, rovatokban látszik a szerkesztők küzdelme az idővel.

A korai évfolyamok nagy terjedelmet szántak például a pályázati lehetőségek bemutatásának, pályázati kiírások utánközlésének, ezzel kapcsolatos módszertani tanácsok adásának. Ezek a témák aztán lassan kikoptak, hiszen mára olyan rövid lett egy-egy pályázat kiírási és beadási határideje, hogy képtelenség lenne ezekről nyomtatott kiadványban értesíteni az érdekelteket.

Hasonlóan ezekhez lassan-lassan eltűntek a jogszabályváltozásokról, kiadványokról szóló értesítések, és az olyan kísérletek, amelyek például a könyvtári szaklapok tartalomjegyzékének közzétételével próbálták a megye könyvtárosait – legalább a fontosabb témák területén – „képben tartani”.

Szinte tapintható, hogy az infokommunikációs eszközök elérhetősége és használatba vételük megyebeli elterjedésével miként veszítenek teret a lapban korábban nagy jelentőségű, de immár „egy kattintással” elérhető információk.

Ugyanez a helyzet a „módszertani” írásokkal is. A szerkesztők folyamatos törekvése, hogy egy-egy, vélhetően több könyvtárat érdeklő kérdésben tájékoztatást, segítséget nyújtsanak. Ír a lap a késedelmek bírósági végrehajtásának kérdéséről, a könyvbeszerzési lehetőségek új útjairól, a közalkalmazotti törvény értelmezésének problémáiról... stb. Az egyedi problémák kezelését lehetővé tevő, személyes kapcsolatokra épülő e-mailes segítségnyújtás lehetősége azonban – láthatólag – e témakört is lassan-lassan okafogyottá teszi a nyomtatott lapban.

A helyismereti gyűjtemény gyarapodási jegyzékének és a „Rólunk írták” rovatnak az internetes katalógus megjelenése és használatának elterjedése vetett véget, a szakmai rendezvényeken elhangzott előadások közzétételének a PowerPoint...

Így már talán érthető, hogy az idő múltával miért vált egyre rapszodikusabbá a lap megjelenése...

Na de nem panaszkodni kell, hanem bemutatni...

Próbálom!

Legyek...

...adatcentrikus?

Bertalanné Kovács Piroska felelős kiadóként 1992 januárjától jegyzi a *Kaptár* című lapot. A lap első szerkesztője *Lengyelne Molnár Klára* volt, akinek felelősségteljes munkája nyomán a lapnak 1994 szeptemberéig összesen 29 száma jelent meg. (A 7–8. szám minden évben összevontan jelentkezett!) Az alapító szerkesztő elkészítő cikkében a következőket írta: „Az első számok szerkesztésének, összeállításának, nyomtatásának technikai nehézségein túljutva, kialakult a végleges forma, a rovatok, rovatcímek, a tördelés és a kaptárból kiröppenő méhecskék elhelyezésének gyakorlata. A kis gyűjtőgető állatkák ábrázolása valószínűleg nem mindig sikerült, így többen nézték, nevezték »őket« darazsaknak, legyeknek, katicabogaraknak, kismadaraknak. [...] A lap egyes számaiban arra törekedtünk, hogy a hírek, közleményeken, pályázati felhívásokon kívül hosszabb lélegzetű írások is szerepeljenek, bemutatva egy-egy könyvtárat, könyvtári részleget, munkatársakat, kiadványt, fontosabb eseményt. [...] A megjelent 29 lapszámban a Megyei Könyvtár könyvtárosi munkakörben dolgozó munkatársainak 70%-a publikált. A hálózatból

a városi könyvtárak mindegyikétől, a községieknek 70-80%-ától kaptunk, ill. hoztunk haza híryanagot. [...] Munka alóli felmentési időm letelte után – ahogy mondják »megkezd megérdemelt pihenését« – nyugdíjba vonulok.»

A szerkesztői tisztet tehát az 1994. évi 9. számtól e sorok írója, Takáts Béla vette át... és ezzel kezdetét vette a megjelenés rapszodikussága...

1994-ben a további lapszámok még „rendesen” jelentek meg, 1995-ben azonban már három „összevont szám” (6–7., 8–9., 10–11.) igyekezett elleplezni a nehézségeket (és a 12. szám nem is jelent meg), 1996-ban hat („kéthavilap...?”), 1997-ben négy („negyedéves megjelenés?”) szám látott napvilágot. A szerkesztő 1998. évi első számában megjelent mentegetőzése: *„Hosszú év van mögöttünk... Terveztünk, költöztünk, új épülethez szoktattuk olvasóinkat (és magunkat), bevezettük a számítógépes kölcsönzést, országos szakmai tanácskozást szerveztünk... S mindez alaposan rányomta bélyegét a Kaptár megjelenésére is... Persze voltak technikai akadályok is. Sokszorosítógépünk eladása után úgy határoztunk, hogy hálózati híradónkat ezután fénymásolóval sokszorosítjuk, az erre igazán alkalmas gépet azonban csak december végén tudtuk beszerezni... A rendszertelen megjelenés tehát magyarázható, az okok azonban erre az évre nem vonatkozhatnak! »Fogadjuk« tehát, hogy 1998-ban minden hónapban kollégáink elé kerül lapunk (főleg, ha tartalmához segítséget kapunk). [...]”*

Nem így lett. A „fogadalom” ellenére már 1998-ban is csak a számozás trükkjeinek köszönhetően beszélhetünk „havi” megjelenésről (összevont 4–5., 6–9., 10–12. szám...), 1999 – ezek után – meglepően jó év volt (ha lehet ilyet mondani, hiszen a 3-4., és az 5-6. szám összevontan jelent meg, és az évben a 9. szám volt az utolsó, 2000-ben folyamatos számozással hét, 2001-ben négy, 2002-ben három, 2003-ban és 2004-ben pedig két-két szám látott napvilágot. A 2004 végén leköszönő szerkesztő igazán csak arra büszke, hogy az évi utolsó számban megjelent Papp István-publikációnak (*Tér és idő – a múzeum és a könyvtár szemszögéből*) a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros utóközlője lett (2005. 1. szám).

Ilyen előzmények után be kellett látni, hogy a levelezőlisták, az e-mail, az internet korában egy nyomtatott hálózati híradó frissessége nem biztosítható. Fenntartására mégis szükség van, hiszen a megyében dolgozó kollégákkal való kapcsolattartásunknak egyetlen eszközét sem veszíthetjük el.

Ennek jegyében vette át a szerkesztői tisztet 2005 elején Illés Julianna, az intézmény területi szolgálati osztályának vezetője – aki jelenleg is felelős a lapért –, s jelent meg gondozásában 2005-ben „négy” (1., 2–3., 4.), 2006-ban három, 2007-ben pedig két *Kaptár*.

A lapot megkapja a megye összes könyvtára, azok fenntartói, a megyei könyvtárak, a Könyvtári Intézet... és természetesen gondolunk a kötelezpéldány-szolgáltatásra is...

Összességében...

...persze még most sem tudom, hogyan kell, hogyan lehet bemutatni egy hálózati híradót. Nem tudom mi lesz, mi lehet a sorsa a Web 2.0, a Könyvtár 2.0 korában, amikor zsugorodnak könyvtárunk anyagi lehetőségei, zsugorodik az e célra fordít-

ható munkaidő, s – ahogy mondják – zsugorodik körülöttünk a világ. A kapcsolat-tartás „új módszerei”, lehetőségei – feltehetőleg – előbb-utóbb lehetővé teszik, az említett anyagiak pedig szükségessé az áttérést az elektronikus megjelenésre.

...nem tudom, de azt nem mondhatom, hogy nem érdekel, hiszen rengeteg könyvtáros és könyvtár sorsáról tanúskodnak az e rövid tizenhét év alatt felgyűlt és itt-ott már megsárgult lapok.

Majdnem kimaradt még egy fontos érv: a fenntartó! A hálózat a könyvtárakat elérhetővé tette, fenntartó önkormányzataik azonban – hacsak nem lelkes könyvtár-bajárók – e híradóval elérhetőek, s talán ez is nyom a latba... talán. S persze az is fontos, hogy honlapunkon, blogunkon, elektronikus hírlevelünkön e nyomtatott kiadvánnyal is elérjük megyei könyvtársainkat, a „szakmát”. Hallanak rólunk, hallathatunk magunkról.

Hogy a *Kaptárban* mi jelent meg eddig, azt mindenki elolvashatja digitális hírlaptárunkban (*hirlaptar.vfmk.hu*), ha van türelme kivárni, míg letöltődnek a kereshető pdf-ben publikált lapszámok.

Hogy mi maradt ki belőle, annak egyedül talán Gerő Gyula a megmondhatója...

Takáts Béla

A Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár újjáépítése

A régi-új épület

Nagyszerű dolog, hogy a Könyvtári Intézetnek már működik a könyvtárépítést és berendezést segítő tanácsadó szolgálata. 1995-ben amikor a megyei könyvtárak építése és újjáépítése a '70-es évek után újra megkezdődött, még nem volt ilyen profi szolgáltatás. 1968-ban, amikor a Nyíregyházi Megyei Könyvtár terveit Paulinyi Zoltán, a Nyírterv mérnöke készítette, a KMK könyvtárépítészeti tanácsadó szolgálatát Urbán László jelentette, mint tudjuk, meglehetősen hatékonysággal. Könyvtárunk régi épületét 1975 októberében vették birtokba az olvasók. Erről méltányoló írást olvashatunk Gerő Gyula tollából a Könyvtáros 1976. évi 1. számában. Mint onnan is megtudhatjuk, akkor Nyíregyháza lakossága 71 000 fő volt, „...*az előrejelzés 1980-ra 75 000 lakost jósolt, ezzel szemben a város lakossága 1976-ban elérte a 90 ezres lélekszámot.*” (Rába Tamás–Futaky László: Az új Megyei Könyvtár. = Szabolcs-Szatmár Megyei Könyvtári Híradó, 1976. 1–2. sz.) Az épület olvasó- és dokumentumbefogadó képessége ennek megfelelően 75 ezer lakos kiszolgálására lett méretezve: a szabadpolcos kölcsönző és olvasótermi térben 52 ezer, a raktárakban 160 ezer kötet befogadására alkalmas polcfelületet terveztek. Idővel ezt toldozgattuk, hogy elférjen a közel 380 ezer kötetnyi könyv.

Fenntartónk, Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzata először 2001-ben nyújtott be címzett állami támogatásra pályázatot a könyvtár újjáépítésére. Két

sikertelen pályázat után 2003-ban végre a szakminisztérium első helyre sorolta pályázatunkat. A kormány nem változtatott, így terjesztette a parlament elé, amelyet városi és megyei képviselőink erős támogatásával a parlament megszavazott.

Az új épület tervezésének idején (2002-ben) 31 általános iskola 21 középfokú oktatási intézmény és 4 felsőoktatási intézmény működött a városban, és az állandó lakosokon kívül 6-7 ezer vidéki középiskolás és közel ennyi főiskolai hallgató tanult. A Nyíregyházi Főiskola megindult fejlesztése következtében ez a létszám megtöbbszöröződött. Jelenleg több mint 12 000 hallgatója van főiskolánk. Tervezéskor ezek a számok irányadóak voltak, mivel az 1995–2001 közötti adatok alapján olvasóink 54 százaléka valamilyen továbbképzésben vett részt, és ez okból használta a könyvtárat.

Az új-új épülettel elérendő célok

Az átépítés és bővítés szükségességét pályázatunkban azzal indokoltuk, hogy a könyvtár rekonstrukciója lehetőséget ad az épület szolgáltatási tereinek korszerűsítésére, valamint a raktári kapacitás növelésére. A tervezett bővítéssel pedig egyrészt a már létező szolgáltatások minőségi fejlesztésére, másrészt a nyilvános könyvtári közintézményi funkciók bővítésére, korszerűsítésére nyílik mód.

Az első tervpályázat beadásakor, 2000-ben könyvtárunk hármas feladatot látott el:

- egyrészt mint családi kölcsönkönyvtár a szabadidős tevékenységet, a kedvtelést szolgálta, gyors kiszolgálást biztosítva az olvasóknak;
- másrészt a tájékozódás, ismeretszerzés színtere, a kutatás, tanulás bázisintézménye volt;
- továbbá már új funkcióként virtuális könyvtár, az „információvadászat”, információszerzés színtere.

Az 1975-ben, az akkori igényeknek megfelelően egyterestek épült könyvtárat 1993-tól kezdve, évente kis lépésenként, saját erőből alakították át, hogy legalább részben megfeleljen a hármas feladatnak. A szomszédságban lévő Váci Mihály Művelődési Központ megépülése után, már a '80-as években megkérdőjeleződött a földszinti színházterem funkciója. A zajjal járó kölcsönző, könyvkiválasztó teret színháztermünk megszüntetésével, a válaszfalak elbontásával alakították ki. Ez a könyvkiválasztó, kölcsönző tér a beruházás megvalósításával tovább bővült. A teljes befejezéséhez át kellett alakítani a földszint fűtési és világítási rendszerét is. Az olvasókat szolgáló, de szintúgy némi zajjal járó informatikai, telekommunikációs eszközpark elhelyezésére korábban az I. emeleti olvasóteremben nyílt lehetőség, így azonban a virtuális könyvtári funkció némileg zavarta az elmélyülten kutató vagy tanuló látogatókat. Részben ebből az okból korlátozni kényszerültünk a rendelkezésre álló multimédia eszközök gyarapítását és használatát is. A bővítés megvalósításával méltó helyet kapott a megyei helyismereti gyűjtemény, és erre a szintre került az állománygyarapítás, feldolgozás munkaterülete is.

A funkciók növelésére az épület bővítése és a tetőtér beépítése nyújtott lehetőséget. „...azzal, hogy a homlokzat mögötti téglalapon hely maradt egy tartalékszintnek, ami később mintegy „emeletrépitéssel” újabb 600-700 m²-rel megnö-

velheti az olvasószolgálati részeket és szabályos mértani idommá formálhatja az épületet”, idézi Zselinszky Lászlóné Gerő Gyula korábban említett cikkéből. (Zselinszky Lászlóné: Megőrizve megújulni = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2006. 2. sz.) Nos, a jelen építészeti eredmény minden eddigi képzeletet felülmúlt. Ám a jövő diktálta viharos fejlődés megenged egy újabb jövendölést, miszerint; „A hagyományos könyvtérépítés ... azért rendkívül érdekes műfaj, mert befejezhetetlen alkotás: az állomány gyarapodása megállíthatatlan. Balázs Tibor invenciózus bővítése most kellemes összhangot mutat, nehéz elképzelni, hogy akár 15-20 év múlva megint hozzá kell nyúlni az épülethez. Nem sejthetjük, hogy akkor mégis mi lesz a megoldás: lehet-e tovább bővíteni a most megszületettet, vagy radikálisan új megoldásokra lesz-e szükség?” (Élet és Irodalom, 2005. december 2.) A funkcionális bővülést nekünk az 1975-ben „befejezetlen” tartalékszint biztosította.

A virtuális könyvtár fogalma lassan beépül tudatunkba és nyelvhasználatunkba. Éppen így az életre szóló tanulás fogalma is. A tanulásban egyre nagyobb teret kap a távoktatás módszere és formája. A könyvtáraknak fel kell készülni erre a kihívásra is. A virtuális könyvtár és távoktatás egyaránt korszerű távadatátviteli lehetőségekre épít, ez jelenti a szolgáltatás technológiai–technikai közegét. Ezért kézenfekvő volt, hogy e két funkció építészeti, technikai és szolgáltatási feltételrendszerének megteremtését együtt kezeljük. A tetőtér beépítésével ennek a feladatnak eleget tudtunk tenni, ezáltal megfelelni az információs társadalom könyvtárral szemben támasztott igényeinek. A beépített tetőtér egyik funkciója médiatár és távoktatási központ lett.

Adataink szerint a 14 éven aluli gyermekolvasók száma napjainkra csökkent. Ez nem csak nyíregyházi vagy megyei, de országos, sőt európai tendencia. Anélkül, hogy e jelenség összetett okait elemeznénk, megállapítható: a könyvtáraknak törekedni kell arra, hogy a gyermekeket a lehető legkorábban rászoktassuk a könyvtár használatára. Több fejlett európai ország nyilvános könyvtárában játékkönyvtárak alakulnak. Magyarországon is megjelentek hasonló kezdeményezések önálló intézményként, de könyvtáron belül is, például a veszprémi megyei könyvtárban. E kezdeményezések kettős célt szolgálnak: egyrészt felkeltik az igényt a könyvtár használatára, másrészt aktív részesévé válnak a gyermekek nevelésének, „semleges terepet” biztosítva kommunikációs készségük, közösségi kapcsolataik és kooperációs készségük kibontakozásához.

A beépített tetőtér másik rendeltetése ezért a játéktár volt, a következő funkciókkal

- játékkölcsönzés,
- játszóház,
- játék- és nevelési szaktanácsadás,
- játékiállító és bemutatóterem, mely funkciók módszertani, majd játékkerápiás feladatokkal bővültek.

Lobbizás és tárgyalás a célok megvalósítása érdekében

1992 októberében neveztek ki megyei könyvtárigazgatónak; előtte a Debreceni Agrártudományi Egyetem Könyvtárának voltam igazgatója, ezt 1990–1991-ben szintén átépítettük. Így Nyíregyházán nem okoztam meglepetést azzal, hogy 2000-ig

több belső átalakítást végeztünk. Kinevezésem után egy évvel, 1993-ban az igazgatóság felköltözött a II. emeletre, kivettünk néhány falat, így 150 négyzetméterrel megnöveltük a szolgáltatási teret. Az épület földszintjén eredetileg egy közel 200 négyzetméteres színházterem volt, és itt volt a könyvkötészet is, az első emeleten egy térben volt az olvasóterem és a kölcsönzés. 1997-ben a könyvkötészet alagsorba költöztetésével és a színházterem falainak kivételével közel 400 négyzetméteres kölcsönzőteret alakítottunk ki, és az olvasóteremből a földszintre költöztettünk több mint hatvanezer kötetnyi szabadpolcos, kölcsönözhető állományt. Az átalakítások költségeit a könyvtár bevételei fedezték, fenntartónktól költségvetési pótelőirányzatot nem kértünk, az állományok költöztetését, átrendezését a könyvtárosok végezték. Az átalakítások során az elektromos hálózatot is korszerűsítettük ugyan, de amikor bevezettük az integrált könyvtári rendszer használatát, és a házban található számítógépek száma elérte a 40-et... 1998-tól már nem lehetett tovább terhelni a hálózatot, semmilyen informatikai fejlesztést nem tudunk folytatni. Ez a több éves, saját erőből végzett átalakítás jelentette lobbizásunk alapját, amely meggyőzte a város és a megye vezetését, hogy szükséges az épület bővítése és korszerűsítése.

2000 tavaszán a városi önkormányzat úgy döntött, hogy megkezdi a könyvtár átalakítását, és ehhez a központi költségvetésből címzett támogatásra pályázik. A pályázathoz szükséges 10 százalékos önerőt a város és a megye közösen állta, amelyet mindkét képviselő testület egyhangúlag megszavazott. Az épület átalakítására tervpályázatot írt ki a városi önkormányzat, erre öt építész-tervező készített tervet. A tervezéshez a könyvtár 18 oldalban megfogalmazta szakmai elvárásait. Az országos és helyi szakemberekből álló zsűri 2000 novemberében, Balázs Tibor tervezőmérnök munkáját minősítette a legmegfelelőbbnek. Ő kapott megbízást az engedélyeztetési terv elkészítésére. A 2001. évi címzett támogatás elnyeréséhez ezt a tervet és a megvalósíthatósági tanulmányt nyújtotta be az önkormányzat. Két sikertelen pályázat után 2003-ban a szakminisztérium első helyre sorolta pályázatunkat. A kormány így terjesztette a parlament elé pályázatunkat, amelyet városi és megyei képviselőink erős támogatásával T. Ház megszavazott.

Helyszín kiválasztása, becsült költségek

A helyszín adott volt. Bár 2000-ben felmerült, hogy a tér másik oldalán álló régi mozi helyén egy teljesen új könyvtárat építsünk, de 2002-ben ezt a tervet eladta az önkormányzat; napjainkra üzletsor és lakások épültek helyette.

2000-ben 1 milliárd 179 millió 350 ezer forint építési költséggel számoltunk, nyertes pályázatunkban 1 444 625 000 Ft-tal terveztünk. Az építkezésről helyi szinten a hivatalos döntés lényegében már 2000-ben megtörtént, annak tartalmán nem módosított a közgyűlés. 2003-ban a pénzfelhasználás ütemezését aktualizáltuk, döntés született arról, hogy külső bonyolítót bíz meg az önkormányzat az építkezés irányításával, valamint a kivitelező kiválasztására nyilvános közbeszerzési eljárás keretében kerül sor. Az építkezést 2004. és 2005. évi pénzfelhasználással terveztük, illetve az utolsó részösszeg – a vállalási összeg 10 százaléka – kifizetésére az éves garanciális javítások teljesítése után, 2006 decemberében került sor.

Építészeti tervezés

A kivitelezési tervek 2003 novemberére elkészültek. A felelős építész–tervező folyamatosan egyeztetett az üzemeltető könyvtárral, egyetértésünk nélkül nem véglegesített semmilyen részletet. Egyeztetés történt a gépészet, a külső közmű-ellátás és a közúti kapcsolatok, az elektromos hálózat, a belső–külső kommunikációs rendszer, az informatikai rendszer eszközei, hardverelemei, a térburkolás és minden más részlet tekintetében. A készülő terveket folyamatosan ismerttettem a könyvtár munkatársaival, ők elsősorban a szolgáltatási terek, munkaszobák kialakításáról és a bútorzatáról mondtak véleményt. A pályázaton benyújtott engedélyezési tervtől lényeges eltérés nem történt, ezért viszonylag gyorsan elkészültek az épület kivitelezési tervei.

Az előzetes döntésnek megfelelően a megrendelő önkormányzat a NYÍRBER Beruházási Kft.-t bízta meg a kivitelezéssel, azzal a kitételrel, hogy termv módosítási vagy pénzügyi döntést csak az önkormányzat építkezésért felelős képviselőjének, a könyvtár igazgatójának, valamint a felelős tervezőnek mint építésvezetőnek a jóváhagyásával hozhat.

Az épületet 2003 novemberéig kellett elhagyni és építési területté kellett nyilvánítani, mivel a kivitelezésre pályázó cégek helyszíni bejárást végeztek november 14-én. A könyvtár átmenetileg két telephelyre költözött. A felnőtt szolgálat mintegy 85 ezer kötettel a főiskola 1500 négyzetméteres kerengőjében, a gyermekrészleg – közel 200 négyzetméteres – önkormányzati tulajdonban lévő helyiségben folytatta némileg redukált szolgáltatását.

A kivitelezőkkel megállapodtunk, hogy a könyvtár alagsorában lévő tömörraktárból nem költözünk ki. Ott – lefóliázva – állványokon marad 180 ezer kötet könyv és bekötött folyóirat. A tervek szerint a raktárban nem történt átépítés, pusztán a világítótestek cseréje és festés. 2004. február végéig lehetett pályázni a kivitelezési felhívásra, amelyre 14 építő vállalat jelentkezett. Az előre meghatározott értékelési technika szerint – legkedvezőbb ajánlata alapján – a budapesti „KIPSZER Fővállalkozási és Tervező Rt.” kapta meg a kivitelezési megbízást, mint fővállalkozó minden más alvállalkozóval ő kötött szerződést és irányította a munkát.

Megvalósítás

(építkezés, belső építészet, bútorzat, könyvtári technológia)

2004 márciusában megkezdődött az épület bontása. A belső szerelvények, gépészet, fűtés bontásával kezdtek, és májusban már alapozták az újonnan épülő bővítményt, amely szintenként 240 négyzetméter területnövekedést jelentett.

Az új rész tartófalainak felhúzása után elbontották a régi II. emeleti födémet, felépítették a III. emeletet, és felrakták az új födémet. Azért készítették el gyorsan a tetőt, mert a tömör pinceraktárunkban maradt könyveket meg akarták óvni a beázástól, de olyan esőzés volt, hogy elkezdtek szivárogni a még félig száradt födémelek. A kivitelező úgy látta jónak, hogy az ott lévő mintegy 180 ezer kötetet is költöztessük ki, és az építkezés befejezéséig máshol tároljuk. Így – „menet közben” – 2004. október végén a kivitelező segítségével kiszállítottuk a maradék

állományt egy használaton kívüli, átalakításra váró honvédségi laktanyába. A fuvar és a rakodók költségeit a kivitelező állta, a be- és kicsomagolást a könyvtárosok végezték.

Az építményfelelős főművezető megérzése és javaslata kétszeresen hasznos volt, a víz és a tűz ellen is megvédte állományunkat. 2005. január 26-án az alagsorban hegesztettek, melynek következtében a már kész klímaberendezés szellőzőjének belső szigetelése lángra kapott. Ez a tűz óriási pusztítást végezhetett volna, ha ott marad a raktárban a 180 ezer kötet.

2005 májusában megtörtént a könyvtár műszaki átadása, júniusban kellett volna leszállítani a bútorokat és berendezéseket. A bútorzat tervezése az építkezéssel párhuzamosan történt. A tervezést folyamatában követték a könyvtárosok, a tervezők igyekeztek minden javaslatot figyelembe venni. A színek harmóniájának megteremtésében nagy szerepe volt a kolléganőknek. A bútorzat gyártására és beszerelésére, valamint a szakmai technológia beszerzése külön közbeszerzési eljárás keretében történt. A májusban bemutatott mintadarabok nem feleltek meg a műszaki igényeknek, ezért új eljárást kellett kezdeményezni. Az új közbeszerzési eljárás több mint két hónappal késleltette volna a nyitást, amelyet a bútorozás és a visszaköltözés új ütemezésével sikerült áthidalni. A bútorok gyártását, leszállítását és szerelését végül egy konzorcium nyerte el – amelyet a SANDRA-FORM Bútoripari Kft. vezetésével három cég e feladatra alapított. Jó műszaki színvonalat, megfelelő minőséget garantáltak, és rugalmasan gyártottak és szállítottak.

Teljesen egyedi tervezésű, kívánságunk szerint funkcionálisan készült a kölcsönzőpult. Ritkán látható módon történt az olvasótermi polcok kivitelezése is: polcba szerelt számítógépekkel – mi úgy mondtuk, hogy „virtuális toldalék”-kal – szereltük fel a kétoldalas könyvvállványokat. Ezek a számítógépek a polcokon található szakkönyvek tartalmának megfelelő adatbázisokra nyitnak ablakot, de természetesen más célra is használhatók. A bútorzat szállítói – kívánságunknak megfelelően – emeletenként bútoroztak, emeletenként költöztünk vissza – szinte a „fenekünk alá” szállították a bútorokat.

A legizgalmasabb és legérdekesebb feladat a játéktár kialakítása volt. Felkérésünkre az ország minden részéből kaptunk ajánlatot természetes anyagú készségfejlesztő játékok gyártására, bemutatására. Vannak többek között szombathelyi, győri, székesfehérvári, esztergomi és természetesen nyíregyházi egyedi tervezésű játékaink. A ludotéka fejlesztése mind a mai napig folyik, ebben az évben már játékkölcsönző szolgáltatásunk is van.

Az könyvtár technikai, technológia felszereltségének tervezését ismert szakemberek bevonásával nagyon aprólékosan végeztük. Véleményem szerint ettől nagymértékben függ a könyvtár szolgáltatási készsége és képessége. Bármilyen körülményben terveztünk az első félév tapasztalatai alapján, a már felmerült igények megvalósításához további 3000 méter kábelt húztunk be az előre elkészített kábelcsatornába.

Az épülettechnológiai rendszerünk – légcseré, fűtés, hűtés (klíma), raktári páratartalom szabályozása számítógép vezérlésű, a beállított intervallumon belül szobánként, a nagy termekben (olvasóterem, kölcsönző tér) – szektoronként szabályozható. A fűtés és klímavezérlés távoli pontról interneten is felügyelhető és módosítható. A biztonsági rendszerhez és állományvédelmi rendszerhez három áruvédő biztonsági kapu, hét térfelügyelő kamera tartozik, a szolgálati és raktári

tereket kódolt beléptető ajtók zárják. Az ajtóktól és a kameráktól származó adatokat, képeket két hétig tároljuk.

Számítógép-vezérlésű kis nyomdagéppel, másológépekkel, és digitalizáló–archiváló eszközparkkal rendelkezünk. Felkészültünk mikrofilm, könyv, folyóirat, valamint kéz- és gépiratok könyvtári és irodai archiválására, ugyanígy berendezésekkel és technológiával rendelkezünk bakelitlemezek, hangszalagok, kazetták, videofilmek digitalizálására, CD-re vagy DVD-re írására és archiválására. A birtokunkban lévő zenei CD-eket folyamatosan hangszerverre rögzítjük, amelyen könnyen visszakereshetők az egyes zeneművek, erről biztosítjuk hangtárunk helyben használatát.

A szűkebb értelemben vett könyvtári technológiánk hazai fejlesztésű „Slib” elnevezésű integrált könyvtári rendszerre épül, amely minden könyvtári munkafolyamatot támogat. A fejlesztők alkalmassá tették a rendszeren kívüli digitális archívumaink kezelésére, és teljes szövegű állományként felkínálja olvasóinknak a digitális állományok használatát. Ezeket az archívumokat a szerzői jogi előírásoknak megfelelően csak intraneten szolgáltatjuk, kizárva a másolás és sokszorosítás lehetőségét.

A technológiai háttérhez tartozik konferenciarendszerünk, teljes informatikai felszereltséggel, hatnyelvű tolmácsolási lehetőséggel, táv-adatátviteli lehetőséggel video- vagy internetes konferencia rendezéséhez, továbbá egy hang- és képtechnikát kiszolgáló stúdió, ahol CD- vagy DVD-felvételeket is készíthetünk.

Költözés, megnyitás

Minden bútorunk és berendezésünk új. A még használható régi könyv-állványokat és irodabútorokat, gépeket odaajándékoztuk az önkormányzat intézményinek: iskoláknak, szociális otthonoknak. A gyűjtemény visszaköltöztetését, úgy amiként a kiköltöztetést, külső cég végezte, a csomagolást polcra rakást a könyvtárosok. A költözés határozta meg a bútorozás ütemezését. Először az alagsori tömör raktárakat költöztettük vissza – itt részben megmaradtak a régi gördülőállványok –, majd az emelteket rendeztük be, végül az irodákat. Az ünnepélyes átadás időpontjára nagyjából minden a helyére került.

2005. november 11-én, ünnepélyes keretek között Medgyessy Péter miniszterelnök adta át a könyvtárat. Az ünnepélyes ceremónián közel 450 vendéget fogadtunk. Olvasóink december 1-jétől látogathatták a megújult könyvtárat, addig szoros raktári rendbe raktuk és leportalanítottuk a közel 500 ezer könyvtári egységet tartalmazó gyűjteményünket.

Az építkezés befejeztével a könyvtár szervezeti és működési rendje megváltozott. 2006 novemberében elkezdtek ISO alapú minőségirányítási rendszerünk kiépítését, 2007. május 1-jétől működtetjük a rendszert, amelynek megfelelőségét a CERTOP termék- és rendszertanúsító szervezet 2007 novemberében tanúsítványal igazolta.

Az új épület minden tekintetben beváltotta a hozzá fűzött reményeket. 2008-ban már a sokadik videokonferenciát rendezzük, a mérnökkamarák, más szakmai és civil szervezetek rendszeres vendégeink. 2007-ben 103 saját szervezésű rendezvényünk volt, játéktárunkban 170 csoportos foglalkozást tartottunk, a játéktár egyéni látogatóinak száma is meghaladta a 3000-et, és szerencsére könyvtári alap-

szolgáltatásaink iránt, mármint kölcsönzés, olvasótermi használat, internetezés stb. sem csökkent az érdeklődés. Véleményünk szerint megfelelő odafigyeléssel, a szükséges állagmegőrző munkák rendszeres elvégzésével, ütemezett technológiai, technikai fejlesztésekkel, igények szerinti szolgáltatásfejlesztésekkel az épület és a benne dolgozó könyvtárosok a következő két évtizedben ki tudják elégíteni könyvtárunkkal szemben támasztott igényeket.

Nagy László

Praktikák, tippek időszaki kiadványok kezeléséhez

Bevezetés

A frissen végzett könyvtáros az elméletben megtanultakhoz képest sok új dologgal szembesül az aktív könyvtárosi életben. Minden újnak és idegennek tűnik, a bibliográfiák, a katalóguscédulák, néha még maguk a könyvek is. Azonban amint elmúlik az új környezet által kiváltott kezdeti ijedtség, megtaláljuk helyünket és a dolgok helyét is a könyvtárban. Rádöbbenünk, hogy a főiskola, egyetem befejezése korántsem jelentette tanulmányaink befejezését. Hiszen, bár a tantervben kötelezően előírt könyvtári gyakorlataink alatt megismerhettünk bizonyos típusú könyvtárakat, és „élőben” azok munkafolyamatait, az akkor megszerzett tudás mégsem feltétlenül lesz elegendő, hogy a könyvtári munka minden területén becsülettel helytálljunk.

Ilyen szakterületet képvisel a könyvtárakban az időszaki kiadványok világa is, amely egy, a könyvekénél még színesebb miliő. Nagy szavakat használva mondhatnám, hogy a könyvek világában van az egyszeri, majdnem megismételhetetlen „első, eredeti nyelvű” kiadás, és a többi megjelenési változat már kap egy-egy jelzőt: copyright, második, utánnyomás, átdolgozott, hasonmás, bővített stb. kiadás. Lehet apró vagy talán egy szónyi változtatás, de soha nincs kétszer első kiadás. Az összes kiadásváltozatot az első, eredeti nyelvű kiadvány címe köti össze, hisz az eredeti címet minden kiadványban fel kell tüntetni a kiadásváltozat megnevezése mellett. Az időszaki kiadványok léte azonban folyamatos. Létrejönnek és egy előre meghatározott szisztéma, megjelenési gyakorlat szerint publikációkat, híreket közölnek. Létük tehát egy egész életút a megjelenéstől a megszűnésig. S ez az „életvitel” már önmagában megrémiszi a kezdőket, de esetenként a gyakorlott kollégákat is a folyamatos változatosság miatt.

Az időszaki kiadványok tehát sokszor mostohagyermekai a könyvtári állomány-nak. Hiszen küllemük is speciális: nyomtatott, változó gerincméretű, elektronikus adathordozón rögzített vagy on-line elérhető stb. Kezelésük is speciális: évenkénti összegyűjtés, addig ideiglenes helyen tárolás, speciális rendelés, speciális nyilvántartás, a formai feltárás során több új mező és almező kitöltése a MARC rekordokban, másfajta raktározás, másfajta olvasói használatra bocsátás, köttetés.

Az iskolapadban sok diáknak adatik meg a lehetőség, hogy előben is megismerkedhessen ezzel a „furcsa” kiadványtípussal. Az esetek többségében csak az időszaki kiadványok típusainak fogalmi tisztázására kerül sor az oktatás keretében, de a kezelésükkel kapcsolatos speciális eljárások és esetek bemutatása már az élet dolga. Ezért világitanék rá pár dologra, amely a már megtanult fogalmi tisztázáson túl megkönnyíthetik a bonyolultnak tűnő esetekben való boldogulást.

Lehetséges „problémás” estek

A fogalmi sokszínűség már önmagában összetett dolog. A definíció tisztázása azonban korántsem olyan izgalmas, mint az apró részletek, különleges tulajdonságok feltérképezése, megismerése.

I.

A hagyományos, nyomtatott formában megjelenő időszaki kiadványok közül a sorozatok kezelése az, ami megosztja a könyvtárakat. A sorozatok ugyanis általában rendelkeznek címmel, ISSN-nel és egyes köteteket az ún. sorozati szám különbözteti meg a sorozat többi tagjától.

A sorozatok között azonban vannak olyanok, amelyek a közös cím, hasonló vagy egységes megjelenési forma, a hasonló tartalmi vonatkozás és a közös bibliográfiai adatok mellett nem rendelkeznek sorozati számozással. A régi sorozatok között pedig vannak olyanok, amelyeknek kezdetben nem volt ISSN-jük, hiszen a szabványt az 1970-es években vezették be, amellyel kötelezővé tették az ISSN használatát. Sokszor előfordul, hogy a kötetek önálló részcímmel is rendelkeznek egy-egy speciális téma feldolgozása alkalmával. Előfordul tehát, hogy egy sorozat köteteit csak és kizárólag a sorozati cím köti össze, eltekintve minden egyéb közös vonástól. Ez apróságnak tűnik, azonban elég ahhoz, hogy elbizonytalanítsa a könyvtárosokat a bibliográfiai források közé történő besoroláskor, a feldolgozás és a raktári elhelyezés vonatkozásában.

A számozatlan sorozatokat a könyvtárak általában könyvként kezelik, ezért keltenek az olvasói „látképben” némi zavart. Főcímként a kötet önálló címe lesz besorolva, a sorozati címet és az ISSN-számot (ha van) csak sorozati adatként rögzítik melléktételként. A könyv tehát a kötet önálló címe vagy szerzője szerinti helyre kerül a szabadpolcon vagy a raktárban, elkülönülten a sorozat többi tagjától.

A számozott sorozatok esetén többféle eljárás alakult ki:

1. Az első megegyezik az előbb említett módszerrel, amikor a köteteket külön-külön kezelik feldolgozáskor és raktározáskor is, és a sorozat adatai csak melléktételként jelennek meg.
2. Gyakoribb, hogy a feldolgozás a kötetek önálló adatai szerint történik, de a polcon a sorozat tagjai egymás mellé kerülnek.
3. A harmadik módszer, hogy a kötetszámozásokból kiindulva többkötetes könyvként dolgozzák fel. Tehát a sorozati adatok lesznek az elsődleges besorolási adatok, és a kötetadatok kerülnek melléktételbe. A tárolás egyértelműen egymás mellett történik a polcon.
4. Nagyon ritka eset, ha ún. kettős feldolgozás történik, vagyis van egy, a sorozatra jellemző adatokat főtételeként feldolgozó rekord és van egy-egy,

a köteteket külön-külön leíró rekord, és a sorozati és a könyvrekordok között utalók segítségével teremtdik meg a kapcsolat.

5. Előfordul az is, hogy egyszerűen csak folyóiratként kezelik a kiadványt, így csak a sorozati adatok kerülnek feldolgozásra, főtétként besorolásra. A kötetek részadatainak megismerése az olvasónak pedig csak kézbevételekor lehetséges.

Legpraktikusabb megoldásnak a negyedik változat tűnik, mert igaz, hogy többletmunka a könyvtárosnak, de a felhasználók szempontjából minden lehetséges keresési útnak megfelel, így minimális az esély, hogy a felhasználó ne találja meg, amit keres. A sorozat kötetének tárolása pedig egymás mellett praktikus, hiszen a tartalmi vonatkozás egyértelműen összeköti őket, és nem véletlenül sorozatként jelentek meg. Arról nem is beszélve, hogy külsőre is egységes képet mutatnak, amely esztétikailag szép, egységes kötetsort jelent a polcon.

II.

Az évkönyvek szintén nagy kérdései a könyvtáraknak hovatartozás minősítése tekintetében. Ki könyvként, ki folyóiratként kezelik őket, annak ellenére, hogy többségük rendelkezik ISSN-nel. A legjellemzőbb tulajdonságukat azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy ugyanis tartalmi vonatkozásban együvé tartoznak, hiszen egy bizonyos intézményhez, vagy egy bizonyos téma feldolgozásához kötődnek, talán ezért praktikusabb időszaki kiadványként kezelni őket, és egymás mellé helyezni a polcra.

Esetükben ritkán jelenik meg önálló szerző vagy önálló cím, általában ugyanazzal a címmel jelennek meg, amely tartalmazhatja az évszámot, ami nyilván évenként változik. Ezért fordul elő, hogy akik az évszámot is a cím részének tekintik, könyvként dolgozzák fel az évkönyveket, hiszen így a címben változás történik az egymást követő évek kötetét tekintve, pedig a tartalom hasonló, sőt sokszor ugyanazok a fejezet- vagy rovatcímek, csak az adatok változnak. ismételten szembesülünk a problémával a szabadpolcon való tárolás során, hogy nem egymás mellé kerülnek a kiadványok, pedig ugyanazt a témát és intézményt hivatottak képviselni. Talán ebből eredeztethető, hogy az olvasók igazán fel sem ismerik, melyik kiadvány az évkönyv és melyik a könyv, hiszen a küllem a könyvekére hasonlít, ami a ritka periodicitás miatt felhalmozódó információk sokaságának köszönhető, és már az elnevezés is sejteti, hogy a tartalom és a történelem összekapcsolja a két kiadványtípust, mégsem egy és ugyanaz a kettő, legfőbbképpen könyvtári kezelés tekintetében nem. Ezért fordulhat elő, hogy az olvasók a számukra szükséges kiadványokat nem jó helyen keresik a könyvtárakban, és esetleg segítség nélkül meg sem találják azokat.

Talán praktikusabb időszaki kiadványnak tekinteni az évkönyveket is, hiszen ritka periodicitásukon kívül semmi egyéb nem ad rá okot, hogy könyv formában dolgozzák fel őket, és tárolásuk is egymás mellett praktikus a kutatási és visszakeresési folyamatok végett.

III.

Vannak számozási problémák, amelyek kapcsolatosak az évkönyvek létevel. Léteznek ugyanis folyóiratok, amelyek technikai, anyagi vagy egyéb okokból ki-

folyólag a negyedéves vagy féléves periodicitásról áttérnek évenkénti kiadásra. Ezek között vannak olyanok, amelyek megtartják a számozásukat, reménykedve abban, hogy kilábalnak az ideiglenes problémákból, és a következő évfolyam már külön-külön számokban fog megjelenni. Ilyen kiadvány például az *Acta biologica hungarica*, ISSN 0236–5383 című folyóirat, ennek állományadatai a következőképpen alakultak:

46.vol. 1995. 1–4.no.
47.vol. 1996. 1/4.no.
48.vol. 1997. 1–4.no.
49.vol. 1998. 1–2/4.no.
50.vol. 1999. 1/2–4.no.
51.vol. 2000. 1–2/4.no.
52.vol. 2001. 1–4.no.
53.vol. 2002. 1/2–4.no.
54.vol. 2003. 1–3/4.no.
55.vol. 2004. 1/4.no.

Kitűnik, hogy negyedévenként kellene megjelennie, de olykor egy számban, jobb esetben egy-két számot összevonva jelenik meg, de nem válik meg az egyes számok külön számozásától.

Vannak azonban olyanok, melyek egyértelműen áttérnek az évkönyv jellegű formátumra és számozásra. Ez zavaró hatást kelt az olvasóban, hiszen ismételt felmerül a könyv vagy időszaki kiadvány kérdésének tisztázatlansága, ez esetben a leglényegesebb kérdés, hogy fizikailag hol keresse az olvasó a polcon a kiadványt. Erre a típusra példa a *Kultúra és közösség*, ISSN 0133–2597 című folyóirat, amelynek állományadatai:

1986. 1–6.sz.
1987. 1–6.sz.
1988. 1–6.sz.
1989. 1–6.sz.
1990. 1–4.sz.
1991. 2–4.sz.
1994.
1995.
1996.

IV.

A konferenciakiadványok abszolút speciálisan kezelt időszaki kiadványok. A könyvek és a periodikák közötti határesetet képviselik. Időszaki kiadványok közé a sorszámozott, ún. „rendszeres” konferenciák kiadványait sorolják, azonban ez sem teljesen egyértelmű.

A legfontosabb, hogy eldöntsük: a konferencia neve vagy a konferencia főcíme az elsődleges besorolási adat. Ugyanis ha van egy összefoglaló főcím, akkor az egyértelműen összefogja a köteteket, és a kötetadatokat fel lehet sorolni egy rekordban. Azonban ha a konferenciának a neve az elsődleges besorolási adat, amely tartalmazza a konferencia helyét és idejét, akkor külön-külön kell egységesíteni a konferenciákat, így nem lehet őket egy rekordba rendezni.

A tendencia az, hogy ezeket a kiadványokat könyvként dolgozzák fel az évszámok és konferencia-sorszámok változása miatt, ugyanis a konferencia neve, székhelye, sorszáma és ideje általában az elsődleges besorolási adat. A nem sorszámozott konferenciák pedig általában különböző címeket viselnek még akkor is, ha ugyanaz az intézmény rendezi őket, így ezeknél a kiadványoknál a cím az elsődleges besorolási adat, ez szintén a könyvként történő feldolgozásra ad okot. Ez tehát ismételt tárolási és ezáltal keresési problémákat vet fel. Tartalmi szempontból viszont ez tűnik a legpraktikusabb megoldásnak, mert minden kiadvány a megfelelő helyre, szakterületre kerül.

V.

Az időszaki kiadványok különböző típusainál eltér a küllem, a megjelenési gyakoriság, a tartalom, a terjedelem, a szerkesztés stb., azonban mégis vannak közös tulajdonságok. Sajátosságok, amelyeket minden típus magáénak tudhat:

- A melléklet az időszaki kiadvány kísérő anyaga. Lehet állandó vagy alkalmi melléklet, amelynek lehet akár önálló címe és számozási adata, amely megjelenhet önálló egységként vagy a kiadvány példányának integrált részeként (a középebe tűzve, de más színű lapon, esetleg eltérő számozással), de nem terjeszthető önállóan.
- A társlapok egyenértékű időszaki kiadványok, melyek önálló címmel és számozási adattal jelennek meg. Tartalmukat és fizikai megjelenésüket tekintve önállóak, de rokon vonásokat viselnek (pl. azonos forma, azonos közreadó, azonos szakterület lefedése). A társlapokat önállóan terjesztik.
- A különszámok rendszerint valamilyen különleges alkalomból vagy az időszaki kiadvány állandó tartalmától eltérő tartalommal, más számozással, esetleg „különszám” megnevezéssel jelennek meg. Megjelenésük nem feltétlenül egyidejű a kiadvány soron következő számának megjelenésével.
- Az újonnan induló időszaki kiadványok bemutatkozás céljából adhatnak ki próbaszámot, amely vagy a „próbaszám” megjelöléssel, vagy az időszaki kiadvány számozásához illeszkedő számozással jelenik meg (esetenként 0. szám megjelöléssel).

Ezek a sajátosságok mind külön-külön problémát vetnek fel. A mellékletek és a különszámok legfőbb kérdése, hogy tároláskor és archiváláskor hogyan kezeljük őket. Egy helyre vagy kötetbe kerüljenek a kiadvány többi számával, vagy külön egységként kezeljük őket. Mindkettő bevált gyakorlat a könyvtárakban, az eljárás kiválasztása – mondhatni – szubjektív.

A társlapok vonatkozásában pedig a tárolásnál, de még korábban a rendelésről való döntésnél lép fel a probléma, hiszen a két kiadvány nagymértékben hasonlít egymásra, ezért kérdéses, hogy szükség van-e mindkettőre, és ha jár, akkor pedig a szokásos tárolási rendet alkalmazzuk vagy a társlapok egymás mellé kerüljenek-e a polcon. Erre az esetre talán a leggyakoribb példa a párhuzamosan több nyelven megjelenő kiadványok köre.

A számozással kapcsolatosan leginkább a mellékletek számozása lehet érdekes, mert ha külön kiadványként jelenik meg a melléklet és nem az aktuális számba integrálva, akkor számozhatja magát önálló számozással is, de igazodhat a főlap számozásához is.

Könnyű ezek fölött az apró részletek fölött elsiklani, de lehet hatalmas dilemmaként megélni, ha korábban még nem találkoztunk ezekkel a típusokkal.

VI.

Az elektronikus időszaki kiadványok még inkább színesebbé teszik a képet. Ez a típus is csak időszaki kiadvány (másfajta hordozón és másfajta struktúrában rögzítve), azonban jóval speciálisabb kérdéseket vet fel, mint a hagyományos, papíralapú társainak megannyi kérdése.

Az elektronikus időszaki kiadványok jellegüket tekintve a folytatódó források mindkét kategóriájába besorolhatók az újfajta dokumentumtipológiai struktúrában. A kérdés az, hogy mit is tekint a közvélemény, a könyvtárhasználó elektronikus időszaki kiadványnak, és mit tekint annak a könyvtár, a könyvtáros?

Ennek a kérdéskörnek a vizsgálatokor meg lehet osztani a felhasználói kört. A felhasználók magas arányban az elektronikus hírportálokat említik, ha elektronikus „újságokról” van szó, ami abból eredeztethető, hogy a számítástechnika és az internet térhódításával ezek a hírportálok voltak az első információs források, amelyek bárki számára ingyenesen hozzáférhetővé váltak a világhálón. Azonban ezek ma már csak a jéghegy csúcsai. Egyre nagyobb számban jelennek meg elektronikus időszaki kiadványok valamilyen adathordozón vagy on-line változatban. A tudományos világ kutatói már ismerik CD/DVD-n és az on-line elérhető kiadványokat is.

A periodicitás az, ami rámutathat kényes kérdésekre. A nyomdai átfutásnak köszönhetően a papíralapú kiadványok legrövidebben egy nap alatt jelenhetnek meg úgy, hogy információs értékük, hitelességük megmaradjon. Az elektronikus kiadványok között pedig találhatunk ún. integrálódó, folyamatosan frissített dokumentumokat is. Ez az eljárás elsősorban a „real-time” hírportálokra igaz, főként tartalmi vonatkozásban. Ez okozza a hatalmas dilemmát a könyvtáraknak és kavarodást az olvasóknak, vajon érdemes-e időszaki kiadványként foglalkozni ezekkel. A technológia ugyan lehetővé teszi a percre pontos aktualitást, ez azonban a hitelesség és elismertség rovására mehet. Az ilyen jellegű kiadványok feldolgozása hatalmas munkát állítana a könyvtárak elé, és óriási utómunkálatokra lenne szükség a folyamatos hozzáférés biztosítása érdekében, ugyanis kellene egy kollektíva, amely napról-napra követi a weboldalak változásait (címváltozás, webcímváltozás, arculatváltás stb.).

Az elektronikus hírportálokat egyelőre nem praktikus időszaki kiadványnak tekinteni, mert a periodicitást illetően egyértelműen nem tartozik bele ebbe a kategóriába, inkább az integrálódó, folyamatosan frissített dokumentumok közé sorolhatnánk. Tartalmi vonatkozásban sem vehetik fel a versenyt a nyomtatott, naponként megjelenő, ellenőrzött hírlapokkal.

VII.

Azt is fontos megvizsgálni, miből eredhet az, hogy a felhasználók – akár a mindennapos információt, érdekességeket gyűjtő olvasók, akár a tudományos világ olvasói – ismerik és kedvelik az elektronikus időszaki kiadványokat, vagy nem ismerik és idegenkednek tőlük. S hogy a könyvtár elé miért is állít akadályt ezeknek a kiadványoknak a szolgáltatása?

Az elektronikus időszaki kiadványok előnyei a nyomtatott kiadványokkal szemben:

- Az átfutási idő lerövidül.
Ennek köszönhető, hogy a tudományos világ bizonyos szakterületei kedvelik ezt a formát, mert az információk áramlása sokkal gyorsabbá válik, ami bizonyos tudományágakban (pl. informatika, orvostudomány) meghatározó lehet a kutatások szempontjából.
- Gyors, olcsó szolgáltatás.
Nem von maga után költségeket a fizikai példányok szállítása. Manapság ez meghatározó kérdés a tudományos kutatásokat végző vagy oktató intézetekben, mert egyre kevesebb állami támogatást tudnak ilyen jellegű kiadásokra fordítani.
- Nincs időbeli és térbeli korlát.
Igen magas százalékban bármikor és bárhol olvashatóak az elektronikusan elérhető szövegek, a megfelelő infrastruktúra megléte esetén. Ami azért fontos, mert a könyvtári nyitva tartás korlátozhatja a felhasználókat.
- Kiadói költségek csökkenése.
Nincs szállítási és nyomdaköltség, ami a mai, anyagi világban esetleg akadályt gördíthet a kiadás elé. A kiadók ugyanis manapság szinte mind magán kézzel lévő vállalkozások, amelyek minimális állami támogatást kapnak még a tudományos jellegű és igényű kiadványok előállítására, és forgalmazására is. Nincs eladatlan példányokból származó veszteség sem.
- Elvileg korlátlan hozzáférést biztosít.
Bárki használhatja, akinek megvan a megfelelő eszközrendszere. Nincs semmilyen szankcióhoz kötve (pl. könyvtári tagság).
- Egyidejűleg többen használhatják.
Abszolút előny, hiszen a leggyakrabban egy időszaki kiadvány egy adott számából egyetlen példány található egy könyvtárban, különös tekintettel, ha tudományos, külföldi vagy drága kiadványokról van szó.
- Gyors keresési lehetőség.
Technikailag lehetőséget nyújt – a szabadszöveges keresés és a hypertext nyújtotta lehetőségekre támaszkodva – a hatékony információkeresésre. Olyan visszakeresési stratégiák megfogalmazását és végrehajtását teszi lehetővé, amelyek nyomtatott formátumban soha nem lettek volna megvalósíthatóak.
- Anyaga adatbázisba szervezhető.
Tartalmi, formai vagy egyéb hasonlóságai alapján jól szervezett és strukturált adatbázisba tömöríthetőek, amelyek használata megkönnyíti a tudományos kutatás kurrens vagy archív információigényének kielégítését.
- Letölthető további elemzésre, feldolgozásra.
Megkönnyíti a hivatkozni vagy idézni kívánt vagy más egyéb felhasználásra szánt szövegrészek átemelését, másolását, átstrukturálását. Lehetővé teszi a modellezést, a grafikus és egyéb anyagok, adattáblák mozgatását.
- Hyperlinkeken keresztül további információkhoz vezet.
Könnyedén elérhetővé teszi azokat a szövegeket, amelyek valamilyen módon kapcsolódnak (hivatkozás, tartalmi kapcsolat stb.) az éppen megtekintett dokumentumhoz. Egyetlen kattintással eljuthatunk egy megtekinteni kívánt,

érdekesnek tűnő és talán hasznos cikkhez, amit eddig nem találtunk meg a tudományos folyóiratok adatbázisában, tartalomjegyzékében. Ezzel megspórolhatják a kutatók az irodalomkutatásra fordított idő egy részét, és az adott szöveg megkeresését.

- Kinyomtatható az olvasók igényei szerint.
A könyvtárak szempontjából fontos, hogy ha már a könyvtári nyitva tartás korlátot szab a szolgáltatásnak, akkor lehetőség nyílik a kiadványok hazavitelére nyomtatás által. Ezzel kapcsolatosan nem elhanyagolható szempont, hogy a szöveg átstrukturálásával csökkenthető a papírigény is.
- Fizikai helyigénye a papírformátumhoz képest minimális.
A fizikai helyigényen ebben az esetben a tároló szerverek vagy adathordozók helyigényét kell érteni, ami a több évtizede vagy a heti gyakorisággal megjelenő papíralapú kiadványok helyigényéhez viszonyítva minimálisnak mondható.
- A szerzőket nem kötik terjedelmi korlátok.
Digitális tárolás esetén a helykihasználás teljesen dinamikus, és a tárkapacitás is sokkal több „anyag” tárolására ad lehetőséget, mint a nyomtatott formátum. Ugyanis a nyomtatott formátumnál a kiadvány oldalszáma is maximalizált, ami korlátot szab a cikkek terjedelmének. Nem elhanyagolhatóak a kiadási költségek sem ebben a tekintetben, amelyek a kiadót terhelik meg minden plusz oldal után.
- (Elvben) nincsenek be nem érkezett példányok.
Ez a reklamációs procedura megszűnését jelenti, ugyanis nem kevés energiát emészt fel a könyvtárakban a nyomtatott időszaki kiadványok hiányzó példányainak beszerzése.
- Értéknövelt szolgáltatások csatolása.
Több értéknövelt szolgáltatás kapcsolható az elektronikus időszaki kiadványokhoz. Például személyre szabott információs csomagok készítése, elektronikus navigáció a dokumentumokban és a dokumentumok között (linkek), a multimédiás információ integrálása a dokumentumokba. Ezek segítségével továbbvezethetjük az olvasót saját kutatási, érdeklődési területén, vagy áttekinthetjük más új, érdekes tudományterületekre is.

Az elektronikus időszaki kiadványok hátrányai, problémái:

- A kiadók gyakran értesítés nélkül változtatják meg a webcímeiket.
Ez leginkább az elektronikus időszaki kiadványokat is szolgáló könyvtárak és adatbázisok (azok karbantartói) számára okoz gondot, hiszen az URL-ek helyességét folyamatosan ellenőrizni és szükség esetén javítani kell.
- A korszerű technikai feltételek szükségessége.
Súlyos költségeket von maga után a megfelelő infrastruktúra megteremtése. Szélessávú internetkapcsolat, helyi hálózat, szerverek, nagy tárkapacitás, asztali számítógépek stb. beszerzése és rendszerré „kovácsolása”. Nemcsak a hardver- és szoftverköltségekre kell itt gondolnunk, hanem azon szakemberek juttatásaira, akik jól működő rendszerré tudják szervezni a kellékek összességét, majd azok karbantartásáról is gondoskodnak.
- A letöltési idő esetenként túl hosszú.

A tároló és fogadó rendszerek kompatibilitásának hiányából és a hálózati adottságokból eredeztethetően vagy anyagi, vagy rajtuk kívül álló okai vannak ennek a problémának, amelynek orvosolása nehézkes.

- **Kényelmetlen és korlátozott megjelenítés.**
A képernyők méretétől függetlenül egyszerre viszonylag kevés információ jeleníthető meg. Az olvasása pedig nehéz, igénybe veszi a szemet, még a modern TFT monitorok esetén is. Ebből eredeztethető, hogy nincs az a felhasználó, aki öt oldalnál hosszabb dokumentumot elolvasna a számítógépen. Az ilyen cikkeket általában kinyomtatja, ami pedig nem jelent mást, mint visszatérést a nyomtatott formátumhoz.
- **A nyomtatás költségei a felhasználókat terhelik.**
A felhasználók oldaláról közelítve probléma ez. Hiszen, ha ragaszkodik a nyomtatáshoz, általában van rá lehetősége bármelyik könyvtárban vagy kutatóintézetben. Azok a költségek őt terhelik, amelyek eddig a kiadó terheit gyarapították.
- **Az elektronikus verzió és a nyomtatott változat hasonlósága.**
Esztétikai szempont ugyan, de sokaknak fontos, hogy a két kiadásváltozat nagymértékben hasonló legyen. Struktúráját és megjelenését tekintve egyaránt. Ezt azonban gyakran az elektronikus változatnál nehéz kivitelezni.
- **Átlapozás, böngészés hiánya.**
Elektronikus formában nem lehet átlapozva vagy böngészve használni egy dokumentumot, ami általános olvasási stratégia a nyomtatott formátumnál. A felhasználók számára kényelmesebb a témák szerinti böngészés, mint az egyes kiadók összes folyóiratának böngészgetése.
- **Elektronikus formában nem lehet annotálni vagy aláhúzni a szöveget.**
- **Előfordul, hogy a cikk teljes szövege helyett csak annak rövid összefoglalását találjuk.**
Ez a kiadó hibájának tulajdonítható. Hiszen ha teljes szövegű elérést ígér, akkor jeleznie kell, hogy bizonyos cikk miért nem található meg teljes szöveggel.
- **Hálózati vagy egyéb hibák.**
Ilyen problémák esetén lehetetlen elérni a folyóiratot, s ez sok esetben hosszadalmas (időnként végleges) állapot marad.
- **Archiválás kérdése.**
Az adathordozók élettartamát tekintve nincsenek megbízható adatok tartósságukról, ebből eredeztethető, hogy nincs megnyugtatóan megoldva a biztonságos archiválás kérdése. A kiadók sok esetben el is zárkoznak az elektronikus verzió archiválásától, ezért ez a feladat a felhasználóra vagy a könyvtárakra hárul.
- **Az on-line adatbázisok használati díja nagyon magas.**
Esetenként a kiadó teljes adatbázisát meg kell vásárolni ahhoz, hogy hozzáférjünk a számunkra szükséges néhány folyóirathoz. Ez magánszemélyek számára szinte megfizethetetlen, intézmények számára pedig hatalmas ráfordításokat jelent.
- **A technika gyors fejlődése.**
A hardverek és szoftverek folyamatos változása, fejlődése és sokfélesége bizonytalanná teszi a jelenlegi adatok későbbi hozzáférhetőségét, hiszen a

korábban felsorolt „előnycsomag” csak abban az esetben marad kihasználható, ha eléggé egységes platformon valósul meg a régi és az új rendszer között.

A felsorolt előnyös tulajdonságokból tehát kiderül, hogy a kiadó, a könyvtár és a felhasználó is egyaránt élvezheti az előnyös tulajdonságok valamelyikét. A kiadó anyagiakban, a könyvtár anyagiakban és helyigényben, a felhasználó pedig az idővel spórolhat rengeteget.

Mindezzel egyetemben a hátrányokból is egyaránt kiveszi mindenki a részét. Hiszen a kiadókra információszolgáltatási kötelezettséget ró bármilyen változás, alkalmazkodni kell a felhasználói igényekhez és a technika fejlődéséhez, ami súlyos költségeket von maga után. A könyvtárak másfajta anyagi ráfordításokra kényszerülnek (pl. szerverek, legújabb hardverek, szoftverek, előfizetések stb.). A felhasználók pedig kötve vannak a könyvtári, intézeti tagsághoz vagy súlyos anyagi befektetésekre, ráfordításokra kényszerülnek, hogy teljes körű elérést élvezhessenek.

Tehát vannak előnyei és hátrányai az elektronikus időszaki kiadványokkal való foglalatosságnak, ezek az előnyök és hátrányok egyaránt érintenek minden résztvevőt az előállítótól a szolgáltatón át a felhasználóig.

VIII.

A papíralapú és az elektronikus időszaki kiadványokat tekintve további vizsgálódások szükségesek, amelyek kapcsolódásaikat, viszonyaikat tisztázzák. Ha az elektronikus időszaki kiadványok előzményét, megjelenési formáját vesszük figyelembe a következő csoportosítás adódik:

- a) Előzmény nélküli, kizárólag interneten megtalálható kiadványok.
Az ilyen típus előfordulása még nagyon ritka, leginkább tudományos folyóiratok esetén fordul elő, ami az ilyen jellegű publikálás elfogadatlanságából eredeztethető. Manapság azonban szórakoztató és ismeretterjesztő hírlapok és folyóiratok is egyre nagyobb számban jelennek meg ilyen formában. (Pl. *Hunhir.hu*: on-line közéleti napilap.)
- b) Előzmény nélküli, elektronikus és nyomtatott formában is megjelenő kiadványok.
Leginkább a XXI. század vívmánya ez a fajta megjelenés. Tartalmilag mindkét hordozó ugyanazt tartalmazza, ugyanabban a pillanatban látnak napvilágot a kezdetektől. Lényege, hogy könnyebb keresést tesz lehetővé az elektronikus változat, többfelhasználóssá válik a kiadvány, míg a papíralapú kiadvány kiszolgálja a könnyű hordozhatóság és archiválhatóság igényét. (Pl. *Gyógyszer kompendium*.)
- c) Nyomtatott formában induló, de közben elektronikus formára váltó (és a nyomtatott forma megszűnésével járó) eset.
Ennek előfordulása több okra vezethető vissza. A szerencsésebb eset, ha az adott tudományág vagy olvasói közönség – legyen szó tudományos vagy közéleti kiadványról – elfogadja az elektronikus kivitelt és az abban való publikálást. A kevésbé szerencsés eset, hogy a kiadó rendelkezésre álló anyagi forrásai nem teszik lehetővé mindkét változat kiadását. (Pl. *Drink* és folytatása *Drink.hu*)

- d) Nyomtatott előzménnyel rendelkező, mind elektronikus, mind nyomtatott formában megjelenő lapok.

Ez a leggyakoribb eset, hiszen az elektronika térhódítása megköveteli a fejlesztést. Leginkább a tudományos kiadványokra jellemző, hiszen így könnyedén áttekinthetővé válik az összes eddig megjelent szám. (Pl. *Bank & tőzsde.*)

Tartalmi szempontokat figyelembe véve a következő esetek léteznek:

- a) „Tartalom nélküli” kizárólag előfizetésre, különböző reklám célokra megjelentetett.
Ezek az ún. demó kiadványok, amelyek arra hivatottak, hogy bemutassák az időszaki kiadványt a potenciális felhasználói és vásárlói közönségnek. (Pl. DVD-jogtár demó.)
- b) Részleges tartalommal megjelentetett.
A nyomtatott változatban lévő cikkek közül nem mind érhető el az elektronikus változatban. Esetek többségében a tartalomjegyzék mellett csak egy rövid ismertetőt közölnek a cikkekről a figyelemfelkeltés végett.
- c) Teljes szöveggel megjelentetett forma.
Tartalma teljes egészében megegyezik az esetlegesen megjelenő nyomtatott változatéval.
- d) Teljes szöveggel és értéknövelt szolgáltatásokkal megjelentetett forma.
A teljes szövegű cikkek mellett megjelennek absztraktok, rezümék, ezek segítik a felhasználót a cikk relevanciájának eldöntésében a teljes szöveg elolvasása nélkül. Internetes felületű kiadványoknál olvasói fórumot üzemeltetnek, ahol a felhasználók véleményt cserélhetnek, hozzáférést biztosítanak a korábbi lapszámok kereshető archívumához, linkgyűjteményt találhatunk, amelyek hasonló oldalakhoz vezetnek stb.

IX.

Sajátos feladatnak minősül a megrendelés folyamata is. Sok esetben ugyanis a folyóiratot előző év szeptemberében meg kell rendelni, és az esetek nagy többségében ki kell fizetni, hogy a kiadó előre tudjon kalkulálni a példányszámot illetően. Ez az oka annak, hogy gyakran változik a kiadványok száma a könyvtárakban, mert előfordul, hogy elfelejtik megrendelni a kiadványt, vagy szeptemberre már nem marad pénzkeret az átütemezett vásárlások vagy a folyóirat árának növekedése miatt. Ebben az esetben tehát már ekkor egyfajta szelekció, kényszerű válogatás szükséges a könyvtár részéről, amely felelősségteljes munka, ugyanis az egész, a gyűjtőköri szabályzat szerint addig megrendelt időszaki kiadványok listáját kell összevetni egy a használatot elemző statisztikával, hogy a legjobb döntést tudja meghozni a könyvtár a lemondásokat illetően, mérlegelve a lehetőségeket és az igényeket. Hatalmas munka tehát, hiszen egyrészt vannak könyvtárak, ahol akár több száz kiadványra is előfizetnek, így a listák átvizsgálása és a konzorciumi előfizetések lehetőségének felmérése rengeteg időt és energiát igényel. Másrészt a használati statisztika elkészítése is komoly feladat, amely matematikai és közgazdasági számítások és számítógépes programok ismeretét is igényli.

X.

Az érkeztetés az integrált könyvtári rendszer egy speciális moduljának, vagy egy speciális űrlap (kardex) részletes kitöltésének ismeretét teszi szükségessé. Ebben a feladatkörben jelenik meg a hiányzó számok problémája. Hiszen a kiadványokért már előre fizetett a könyvtár, így a be nem érkező számok anyagi vesztséget is jelentenek a fellépő információhiány mellett. Az érkeztetés során tehát folyamatosan figyelni kell, hogy minden megrendelt szám megérkezett-e a kikalkulált időpontban. Ha valahol hiány mutatkozik, és utánajártunk, hogy nem a kiadvány periodicitása változott meg, nem a szállítás során keveredett el, akkor reklamálni kell írásban a szállító cégnél egy szabványos formanyomtatvány segítségével. Ha az idő előrehaladta miatt vagy elvi okokból a kiadó nem tudja, nem akarja elküldeni a hiányzó számot, akkor ún. hiánylistára kerül az adott kiadvány adott száma, amelyen olyan kiadványok szerepelnek, amelyeket visszamenőlegesen szeretne beszerezni a könyvtár, hogy állománya teljessé váljon. Ezeknek a számoknak a pótlására följátszó példány felajánlások, ajándék vagy utólagos másolatkészítés révén van lehetőség.

XI.

A feldolgozásnál más és többféle adatmezőt használnak a MARC rekord vagy a katalóguscédula elkészítésekor, mint a könyvek fizikai feltárásakor. Ezek azonban könnyedén megjegyezhetőek, hiszen mindet sugallják maguk a kiadványok, amelyeket a kezünkbe vesszük, legyen az akár a nyomtatott, akár elektronikus változat.

Az alapvető azonosító és informáló adatok az időszaki kiadványoknál is ugyanazok, mint a könyveknél: cím, azonosító szám (ISSN), kiadási adatok, formai adatok, szakjelzet, tárgyszavak, esetleg sorozati adatok, személy- és testületi nevek, elektronikus elérési lehetőségek. Az időszaki kiadványoknál azonban mindezek mellett számos speciális mező megjelenése lehetséges:

- Rövidített cím megjelenése gyakori az adatok között azokból, hogy segítse a felhasználót a tájékozódásban, ugyanis sok referáló adatbázis, folyóirat vagy hivatkozás a kiadványok címét rövidítve közli.
- Kulcscím megjelenése azokból valószínűsíthető, hogy megkönnyítse a kiadvány megkülönböztetését a hasonló címmel megjelenő kiadványoktól. Nem ritka ugyanis, hogy a különböző országokban megjelenő, de azonos témájú kiadványok hasonlóan egyszerű címet kapnak.
- Különböző ún. egyéb címeket is jó, ha feltüntetünk, ezek a kiadványon valahol megjelentek (gerincén, kolofonban, előzéklapon stb.) és eltérnek az eredeti címtől akár egy rag vagy egy névelő erejéig is. Gyakori példa ugyanis, hogy a címek hossza miatt mozaikszóként is megjelenik a kiadványon a cím, és az olvasók automatikusan ezek szerint keresnek, mert ez egyszerűbb, megjegyezhetőbb.
- A kiadási adatok tekintetében a megjelenési évnél a folyamatosság miatt csak a kezdő dátumot jelenítjük meg, majd egy gondolatjellel jelezzük, hogy a kiadvány megjelenése még tart. Majd a kiadvány tényleges megszűnésekor utólag tüntetjük fel a záró dátumot.
- A formai adatok feltárásakor csak az illusztráltság tényének megjegyzésére és a gerincméretre kell ügyelnünk, hiszen a különböző számok különböző terjedelemmel rendelkeznek, így azt nem érdemes részletesen feltüntetni.

- Fel kell tüntetni a megjelenési gyakoriságot.
- Fel kell tüntetni a számozási adatokat, hogy mikor és milyen számozással kezdték meg a kiadvány megjelentetését. Itt is egy gondolatjel segítségével kell jelezni, hogy a kiadván még mindig megjelenik, így a záró szám számozási adatait még nem tudjuk feltüntetni. Annak kiegészítése majd a kiadvány megszűnésekor történik meg.
- Megjegyzés mezőben mindezek mellett minden apró részletét fel lehet jegyezni a kiadványnak:
  - ◆ számozási rendellenességeket (pl. évfolyam számozást téveszt vagy folytatja valamilyen más kiadvány számozását, esetleg párhuzamos számozása van stb.);
  - ◆ a speciális nyelvi tulajdonságokat (a cikkek, az összefoglalók nyelvéről);
  - ◆ mellékletek, különszámok megjelenését;
  - ◆ a kötetek önálló címeit, ha rendelkeznek önálló címmel a feldolgozott témából kifolyólag;
  - ◆ ha van elektronikus változat, annak használata feltételeit, rendszerkövetelményeit;
  - ◆ kiadóváltozást;
  - ◆ indexek, keresési segédletek meglétét;
  - ◆ kapcsolódó kiadványokra (pl. előzmény, folytatás, társalap, önálló folyóiratként létező melléklet, on-line változat stb.) vonatkozó megjegyzések.
- A kapcsolódó kiadványok megfelelő hivatkozását is meg kell teremteni.
- Majd részletes állományadatokat is fel kell tüntetni.
Ezeknek az adatoknak a felkutatása és feltüntetése nem követel meg több időt, mint a könyvek esetében, csak még tüzetesebb vizsgálódást igényel, hogy véletlenül ki ne maradjon valami olyan lényeges adat, amely a felhasználót informálhatja, segítheti.
Ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódik egy lényeges mozzanat, amely többlet-terhet ró a könyvtárosra a folyóiratokkal kapcsolatban: az adatok folyamatos megfigyelése, ellenőrzése. Erre azért van szükség, mert, mint ahogy az idő elteltével minden változik, az időszaki kiadványok tulajdonságai is változhatnak. Ezért folyamatosan figyelni kell több tipikus jelenségre:
  - ◆ A különböző címvariánsok megjelenésére;
  - ◆ A periodicitás esetleges változására, amely esetben a jelenlegi és a korábbi periodicitást is jó, ha feltüntetjük;
  - ◆ A számozási adatok változására;
  - ◆ Állandó vagy alkalmi jellegű mellékletek és különszámok megjelenésére;
  - ◆ A kiadó testület változásaira;
  - ◆ Keresési segédletek megjelenésére;
  - ◆ Elektronikus elérés létrejöttére, meglétére;
  - ◆ Kapcsolódó kiadványokra.
 Ha a kiadvány címet vált, akkor már új kiadványnak számít. Ebben az esetben a korábbi adatokat kiegészítve a záró dátummal, számozási adattal és az újonnan létrejött kapcsolattal, jelezhetjük, hogy a kiadvány azon a címen megszűnt. Az újnak számító kiadványról pedig – elkészítve az adatok felvételét – jelezni kell rögtön a fennálló kapcsolatot.

Az időszaki kiadványok esetében tehát jelentős adatmennyiség lehet, amely az idő folyamán változhat, ezért folyamatos ellenőrzést és kiegészítést igényel. Ennek a műveletnek tulajdonítható leginkább a számbavételre fordított idő megnövekedése. Mindez azonban szükséges ahhoz, hogy a könyvtáros tudjon teljes tájékoztatást nyújtani, a felhasználó pedig tudjon akár önállóan is informálódni.

XII.

A tárolás, olvasói használatra bocsátás nagyon változatos lehet. Ezt egyértelműen a könyvtárak jellege és a tárolt időszaki kiadványok mennyisége határozza meg.

Vannak könyvtárak, ahol a kurrens és lezárt évek is egyaránt szabadpolcon helyezkednek el, és önállóan használhatóak. Ez nagy alapterületű vagy kevés időszaki kiadványt járató könyvtárakra jellemző. Ebben az esetben egy polcon helyezkednek el a már beleltározott kötetek és a legújabb számok is.

A kevesebb hellyel vagy hatalmas kiadványszámmal rendelkező könyvtárak általában csak a kurrens évfolyam számait, sőt esetenként azokból is csak az utolsó egy-két beérkezett számot tartják szabadpolcon, a többit a raktárban helyezik el, ahonnan bármikor kikérhetőek, akár csak korábbi, feldolgozott évek bekötött kötetei. Ilyenkor pontosan meg kell jelölni a kiadvány címét, a kért évet és esetenként a pontos számot is, mert így a raktári kiszolgálás könnyebb és gyorsabb lesz.

Sőt, előfordulhat, hogy vannak kiadványok, amelyekről csak és kizárólag a könyvtáros vagy a katalógus segítségével lehet informálódni, egyetlen kötetük sincs szabad polcon, ennek oka lehet, hogy régi a kiadvány vagy tartalmilag nem kellőképpen informatív, illetve aktuális.

Előfordulhat az is, hogy a könyvtár külön szolgáltatásként a legfrissebb számokat egy kijelölt helyen gyűjti egy ideig, hogy az olvasó láthassa, milyen kiadványokból érkeztek meg a legfrissebb számok, majd egy bizonyos idő elteltével ezek a számok is felkerülnek a polcokra, a többi korábbi szám mellé a szabadpolcra vagy egyből a raktárba.

Szabadpolcos és raktári tárolásnál egyaránt elkülönülnek egymástól a hírlapok és a folyóiratok. Egyrészt, mert tartalmi és elévülési vonatkozásban is különböznek egymástól. Másrészt a formátum miatt, ugyanis a hírlapok többsége mai napig követi a hagyományos A/3-as lapméretet, így tárolásuk is másféle módon vagy másféle szekrényben történik.

Szintén külön helyen tárolandók és egyedi szolgáltatás útján használhatóak az elektronikus időszaki kiadványok, hiszen biztosítani kell számítógépet az olvasó számára, amelynek segítségével mind az off-line, mind az on-line kiadványokat el tudja érni és el tudja olvasni. Ezek közül az off-line kiadványokat általában egy újabb elkülönített raktárrészben tárolják, méretükből és tárolási követelményükből eredeztethetően. Gyakori eset azonban, hogy a könyvtáros asztalán, esetleg a külön fenntartott számítógép asztalán vagy közelében lévő szekrényen találhatók meg a gyors hozzáférési lehetőség végett.

A tárolás tehát típus- és méretfüggő, az pedig már szinte a legapróbb részlet, hogy alfabetikus vagy numerikus sorrendben kerüljenek fel a polcra a kötetek a saját kategóriájukon belül. Mindkettő elfogadott és alkalmazott technika. Míg a numerikus a zártpolcos raktáraknál gyakoribb, addig az alfabetikus a szabadpolcon nélkülözhetetlen. Az alfabetikus rend ugyan olykor egy újonnan érkező ki-

advány elhelyezésekor többletmunkát igényel, a megfelelő helyre be kell rakni, míg a numerikusnál egyszerűen csak a sor végére kell helyezni.

Kölcsönözni általában nem lehet az időszaki kiadványként feldolgozott dokumentumokat. Előfordul azonban, ha egy kiadványból (pl. évkönyvből) több példány is hozzáférhető adott könyvtárban, akkor a többes példány kölcsönözhetővé válik. A cikkek fénymásolására vagy digitalizálására többnyire van lehetőség az adott könyvtárban, amelyet állományvédelmi szempontból a könyvtáros felügyelhet.

Raktározásuk tehát teljesen más, mint a könyveké. Bonyolultabb és összetettebb, de persze nem átláthatatlan. Sőt ebből eredeztethető, hogy a kezelésük sokszínűsége szemernyi esélyt sem hagy a munka unalmassá válásának.

Segítő adatbázisok

A tudományos kutatás megkönnyítése céljából gyakran vállalkoznak cégek, nagyobb könyvtárak vagy kiadók adatbázisok létrehozására, amelyekben egyszerűbb kutatni–keresni az internet segítségével, mint hozzájutni magához a nyomtatott folyóirathoz. A könyvtárak és vállalatok általában a tudományos igényekre támaszkodva minimális válogatással próbálnak feldolgozni minden rendelkezésükre álló címet, a nagyobb kiadók viszont az esetek többségében saját kiadványaik feltárásán túl nem vállalkoznak egyéb címek feldolgozására.

Ezeknek az adatbázisoknak a használata lehet *előfizetéshez kötött* vagy *ingyensen elérhető*. Az esetek nagy többségében előfizetéshez vagy regisztrációhoz kötött, azonban vannak államilag finanszírozott, ingyenesen elérhető kezdeményezések is. Változó, hogy csak a *kiadványok adatait/tartalomjegyzéket/repertóriumot tesznek közzé* vagy akár magukat *a cikkeket is teljes szöveggel*. Míg az ingyenesek bárhol, bármikor elérhetőek, addig az előfizetéseket leginkább nagyobb céges, egyetemi és egyéb könyvtárakban lehet csak a beiratkozási díj fejében használni. Ezek tanulmányozásához ugyan korlátot szab a könyvtári nyitva tartás, mégis szinte korlátlan lehetőséget nyújt a kutatáshoz a tudományos folyóiratok ezreinek rendelkezésre bocsátásával, még ha azoknak csak a tartalomjegyzéke érhető is el. Több olyan adatbázis van, amely ingyenesen rendelkezésre bocsátja a tartalomjegyzékeket, azonban a teljes cikkanyag letöltése már pénzbe kerül, olykor még a könyvtáraknak is. A típusok valamennyi kombinációja előfordul, hiszen van, aki mindent a kereső rendelkezésére bocsát ingyen, legyen szó magukról a cikkekről vagy a tartalomjegyzékekről, azonban vannak, akik már magának a tartalomjegyzéknek a hozzáférhetőségét is előfizetéshez kötik, a cikkek teljes szövegének letöltését pedig plusz költségekhez.

Egyik kedvelt adatbázis ma a Szegedi Egyetem által fejlesztett Bodza adatbázis, ez valójában egy közös katalógusa a <http://bodza.bibl.u-szeged.hu:9802/quazar> címen felsorolt könyvtárak katalógusainak, amelyekben lehet keresni és némelyikből át is emelni a számunkra szükséges rekordokat, majd azokat a saját katalógusunknak megfelelőre alakítani. Az összetett keresés és a könyvtárak listája szűkíthetőségének segítségével könnyedén be lehet határolni a találati halmazt, hogy csak a releváns rekordok maradjanak a képernyőn, amelyekből már könnyű a megfelelő információhoz hozzájutni. Ingyenesen hozzáférhető szolgáltatás és külföldi és magyar kiadványok keresésére is alkalmas.

Az IKB (Időszaki Kiadványok Bibliográfiája – Magyar Periodika Adatbázis) (http://w3.oszk.hu/ikb_h.htm) építését az Országos Széchényi Könyvtár végezte 2003-ig. Alapadatok beszerzésére azonban még alkalmas a 2003 előtt indult időszak kiadványok tekintetében. Ingyenesen hozzáférhető, és böngészési és összetett keresési lehetőségeivel könnyen eljuthatunk a szükséges magyar kiadványok adataihoz.

A http://w3.oszk.hu/ikb_h.htm címen érhető el magának az Országos Széchényi Könyvtárnak a honlapja, ahol az adatbázisok közül kiválaszthatjuk magának a könyvtárnak a katalógusát, ahol már minden időszak kiadvány adatai lekereshetők. Azonban lehetőség van böngészni, keresni a Nemzeti Periodika Adatbázisban is, amelyet szintén az OSZK épít, és a hazánk könyvtáraiba járó külföldi folyóiratok adatait és állományinformációit hivatott összegyűjteni és szolgáltatni.

A magyar cikkadatbázisok közül a MATARKA (Magyar folyóiratok tartalomjegyzékeinek kereshető adatbázisa) (www.matarka.hu) a legkedveltebb, amely ma már több intézmény közreműködésével épül. Főként tudományos folyóiratok tartalomjegyzékében való keresést tesz lehetővé egyszerű és összetett kereséssel, és ha valamelyik kiadványnak van elektronikus elérése, akkor arról is informálja a felhasználót.

Hasonlóan kedvelt adatbázis a MANCI (Magyar és Nemzetközi Cikkek) (<http://w3.oszk.hu/manci.htm>) adatbázis, ez a magyar könyvtár- és információtudományi periodikumok teljes körű, kurrens és folyamatos retrospektív feldolgozása alapján épül, a külföldi folyóiratokat pedig válogatva, 1986 óta dolgozza fel. A Könyvtári Intézet Szakkönyvtára szolgáltatja és fejleszti. Itt is böngészés és összetett keresés révén juthatunk el a keresett cikkekhez. Innen leginkább csak repertóriumadatokat meríthetünk ingyenesen.

Az IKER (Magyar Időszaki Kiadványok Repertórium) (<http://w3.oszk.hu/rep.htm>) építését is az Országos Széchényi Könyvtár végezte 2002-ig. Repertóriumadatok beszerzésére azonban még alkalmas a 2002 előtti időszak vonatkozásában. Ingyenesen hozzáférhető, és böngészési és összetett keresési lehetőségeivel könnyen eljuthatunk a keresett magyar kiadvány repertóriumához.

A manapság még közkedvelt adatbázis az Elektronikus Periodika Archivum (<http://epa.niif.hu/>) az Országos Széchényi Könyvtár katalógusában érhető el, hiszen ez az adatbázis egy általuk megvalósított projekt eredménye. Interneten elérhető on-line, digitalizált vagy elektronikus formában elérhető magyar folyóiratok teljes szövegét, illetve azok leltérlhelyét gyűjti össze és szolgáltatja. Az adatbázis tételei több szempontból visszakereshetők a szolgáltatás nyitólapjáról. Böngészhetünk betűrendes sorrendben a folyóiratcímek között vagy téma szerint. Azonban szintén a nyitólapról egyből el lehet érni az archivált kiadványok listáját és a teljes listát is böngészés céljából. Lehet keresni folyóiratokra vagy cikkekre. Folyóiratokra lehet keresni egyszerű vagy összetett kereséssel több szűkítési lehetőséggel, valamint téma szerinti összetett keresést is lehet alkalmazni a megfelelő folyóiratok megtalálása érdekében. Cikkekre lehet keresni úgy, hogy konkrét kifejezésekre keresünk a teljes szövegben egyszerű vagy összetett kereséssel, valamint cím, szerző szerinti keresés is lehetséges több szűkítési kritérium alkalmazhatóságával egyetemben. Az adatbázisban napról napra megjelenő újdonságokról folyamatosan informálódhatunk a nyitólapról, és a hozzáférés ingyenes.

Ha tehát magukról az informatív adatokról vagy az analitikus feltártságról kívánunk információt gyűjteni, már számos adatbázishoz fordulhatunk ingyenes segítségért.

Összegzés

Az időszaki kiadványok világa tehát meglehetősen színes és változatos. Könyvtára válogatja, hogyan kezeli időszaki kiadványait az érkeztetéstől a szolgáltatásig.

Számos speciális teendő és különlegesség párosul az időszaki kiadványokhoz, amelyek megismerése nem lehetetlen, csak sok időt és türelmet igényel. Ezért lenne fontos, hogy a könyvtárosképzésben helyet kapjon az időszaki kiadványokkal foglalkozó önálló tantárgy, amely részletesen tárgyalja az általános fogalmi oldalt a kiadványok történetétől a fogalmi sokszínűségig, és teljes részletességgel bemutatja a lehetséges eseteket. Ezeken az órákon a hallgatók megismerkedhetnek a kiadványtípusokkal, azok történetével, a speciális tulajdonságokkal, a könyvtár és az internet nyújtotta lehetőségekkel, különböző adatbázisokkal, elektronikus folyóiratokkal, az időszaki kiadványokhoz társuló könyvtári szolgáltatásokkal.

Ha a képzések órakeretének szűkös volta miatt ezeknek az óráknak az órarendbe iktatása nem vagy csak nehézkesen volna lehetséges, akkor a kötelező továbbképzés során akkreditált tanfolyamok keretében még lehetne rá alkalmat teremteni, hogy a már gyakorló könyvtárosok megismerkedhessenek az időszaki kiadványok kezelésével, és az újabb és újabb hasznos adatbázisokkal. Hiszen, ha maguk a könyvtárosok is csak részben ismerik az időszaki kiadványokat, azok kínálatát, a különböző szakterületekhez tartozó releváns folyóiratokat, a használati szabályokat, a folyóiratokat feltáró vagy repertorizáló adatbázisokat, akkor a felhasználónak is a lehetségesnek csak egy részét tudják megmutatni. Sőt, az sem elhanyagolható tény, hogy a legfrissebb információkat általában az időszaki kiadványokból lehet megszerezni, tehát fontos bázisai ezek a kiadványok a tudományos világnak.

Ezért fontos, hogy már tanulmányaik során betekinthessenek a leendő könyvtárosok ebbe a világba, és megismerjék a legapróbb részleteket is, amelyek igazán színessé, érdekessé teszik munkájukat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Gazdag Tiborné: Az időszaki kiadványok számbavétele és feltárása – nemzetközi tendenciák és hazai környezet. = Könyvtári Figyelő, 2002. 4. sz., 653–660. p.
- Sajó Andrea: Elektronikus folyóiratok az Interneten. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1999. 7. sz., 275–280. p.
- Szilvássy Zoltánné: Az időszaki kiadványok – és egyéb folytatódó források – könyvtári kezelése. Bp., Könyvtári Intézet, 2006. 238 p. /Továbbképzés felsőfokon/
- Vadné Kokovay Zsuzsanna: Dokumentumismeret. URL: <http://www.bdtf.hu/konyvtar/informaciokereses/framedokumentum.htm>

Balla Ildikó

Szentmihályi János születésének 100. évfordulóján

Szentmihályi János 1908. július 23-án született Budapesten. Gyermekkorát a fővárosban töltötte; felsőfokú tanulmányokat a Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karán végzett, itt szerzett diplomát. Egyetemistaként a *8 Órai Újság* tudósítójaként az újságírással is megismerkedett. Az egyetemi évek után, 1931–32-ben további tanulmányokat folytatott Londonban, ahol tökéletesítette angol nyelvismeretét. Pályafutásának első két évtizede rendkívül változatos volt: 1935-től banktisztviselő Debrecenben, de a *Debreceni Független Újság* – később a *Tiszántúli Független Újság* – és a *Debreceni Színház* újságírójaként is találkozunk nevével. 1939-től Budapesten élt, fordítóként angol szépirodalommal foglalkozott.

1944-ben ismét Debrecenben találjuk, ahol az Ideiglenes Nemzeti Kormány Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumának tisztviselője volt.

1945-től újra Budapesten dolgozott pártmegbízatásban. 1947–49 között a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium főosztályvezető-helyettese, majd főosztályvezetője. 1949-ben kizárták a Magyar Kommunista Pártból és minisztériumi alkalmazása is megszűnt. Ekkor került kapcsolatba a könyvtárüggyel: 1949 és 1961 között az Egyetemi Könyvtárban dolgozott. Szentmihályit szeretettel fogadták kollégái, így jól érezte magát ebben a közegben. Hamarosan, 1953-tól már az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudományi Tanszéke oktatói között találjuk. Eleinte megbízott előadóként, 1964-től főállású adjunktusként, később docensként foglalkoztatták 1977-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig. Ezt követően haláláig részt vett a könyvtárosok képzésében. Egyetemi jegyzeteivel, előadásai-
val a hazai könyvtárosok nemzedékeit indította el a pályán.¹

Az Egyetemi Könyvtárban töltött évek alatt, az olvasószolgálati munka során került közelebbi kapcsolatba a tájékoztatással és annak „műszereivel”, elsősorban a bibliográfiával. 1961-ben felkérték az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ tudományos és szakkönyvtári osztályának vezetésére. A gyakorlati bibliográfusi munka mellett egyre inkább a bibliográfia elméleti kérdései kezdtek foglalkoztatni. Legfőbb feladatának a hungarika-bibliográfia megteremtését tekintette, és 1971-ben megindulhatott a Hungarica Külföldi Folyóiratszemle, 1976-ban pedig a Hungarika Irodalmi Szemle. A bibliográfia és a szakirodalmi tájékoztatás elméletét az egyetemi könyvtáros képzésben is oktatta.

Fő kutatási területei: a bibliográfia fogalma, a bibliográfiai tevékenység értékelése, a nemzeti bibliográfia problémáinak elemzése, a hungarika bibliográfia kérdései voltak. A hazai szakirodalomban elsőként tekintette át és rendszerezte a társadalomtudományi bibliográfiákat. Fő művének a hazai másodfokú bibliográfia alapművét tekintjük, amelyet Vértesy Miklóssal közösen szerkesztett: *Útmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához*. A mű 1963-ban a Gondolat

kiadó gondozásában jelent meg, és a mai napig a magyar bibliográfiai szakirodalom alapvető eszköze.²

Munkásságáért 1981-ben az egyik legmagasabb szakmai elismerést, a Szabó Ervin Emlékérmét kapta meg. Halála után a megemlékezések alkalmával számos kolléga megpróbálta felidézni egyéniségét. „A legszellemesebb magyar intellektuelek közé tartozott, mondásai, történetei körbejártak a szakmában, a könyvtárakban, az egyetem könyvtári tanszékén, mindenhol, ahol megfordult. A csípős szellemességű könyvtáros már életében, halála után pedig kiváltképp eltakarta, elfedte a tudóst, a szemét mindig az újon, a haladón tartó szakembert.”³ Számos tanítványa emlékezetében mély nyomokat hagyott. Meghatározó viszonyulást alakított ki a tájékoztató eszközökhöz és az olvasókhöz. „Milyennek láttam a Tanár urat? – tette fel a kérdést Ferenczi Zsuzsa a tanár úr születésének 90. évfordulójára, 1998. május 19-én megrendezett ülésen. – *Visszatekintve a hatvanas évek elejére, mikor tanítványa lehettem, úgy látom, hogy mindenekelőtt értelmiségi volt. E lassan kivesző fogalom – mert ma jobbra csak menedzserekről és marketingigazgatókról beszélünk – olyan embert jelent, aki szellemi értéket hoz létre, vagyis alkotó. De nemcsak alkotó volt, hanem szellemi értékek közvetítője is, s ha egy szóval kellene jellemeznem, ezt választanám. Élő bibliográfia volt, kalauz, s a tudás, az ismeret rendkívüli örömet jelentett számára. De legalább annyira az is, hogy átadhatta, közölhette, hasznosíthatta; ha megtalálta a felhasználót, akinek éppen arra volt szüksége, amit ő tudott, írt, mondott. Teljesítette a harmadik értelmiségi funkciót is: mintát adott. Könyvtárosoknak, hallgatóknak és »civil« környezetének is. Létével bizonyította, hogy az ember életének alapja, meghatározója, öröm és bánat lehet az ismeret, az emberiség felhalmozott tudása egy szeletének birtoklása, ennek szétsugárzása. Nagyon sokat tudott, az általános műveltség rá valóban jellemző volt.*⁴

Óráira szívesen jártak hallgatói, hiszen „Nagyon jó előadó volt: élő, érdekesítő órákat tartott... Nehéz volt Szentmihályinál vizsgáznia. Sokat követelt... És várta, hogy gyorsan asszociálva, gondolkodva – problémát oldjunk meg... Mindent egyszerre kellett tudni, és gyorsan. Szemléletet tanultunk, magatartást, gondolkodást; elültette bennünk a »soha nem elég a tudás« nyugtalanító és sarkalló érzését.”⁵

Már 1958-ban tanulmányt jelentetett meg a *Magyar Könyvszemlében*, amelyben irodalomtörténeti alapozással kísérletet tett a „hungarica” meghatározására és a „hungarica” regisztrálás követendő irányelveinek a kijelölésére. Később mint az MTA I. Osztálya Könyvtörténeti és Bibliográfiai Bizottságának tagja, munkatársaival közösen szabályzattervezetet készített a bizottság számára a „hungarica” meghatározásáról.⁶ Arra a következtetésre jutott, hogy a hungarika fogalmán csakis a hazánkra vonatkozó, idegen nyelvű műveket kell érteni, a külföldön megjelent magyar nyelvű műveket viszont a nemzeti bibliográfiának kell regisztrálnia, mivel ezek nemzeti irodalmunk részei. Abban a történelmi szituációban ezek a megállapítások egyáltalán nem voltak olyan magától értetődő dolgok.

Számos nemzetközi konferencián tartott előadást a tájékoztatás és annak oktatásának problémáiról. Sokat publikált külföldi folyóiratokban is. Közléseit megvizsgálva elénk tárul egy roppant színes, szerteágazó életmű. Szívesen írt ismeretéseket szakmai kiadványokról, bibliográfiákról.⁷

Publikációi között feltétlenül meg kell említenünk több mint negyven tanulmányát, kezdve a demokratikus iskolapolitikától (1946) az opera fejlődéséig Magyarországon (1949) az irodalomtörténeten keresztül (Shakespeare Titus Andronicusáról) a könyvtárügy tantervi, oktatási, tájékoztatói, bibliográfiai kérdéseinek elemzéséig. Ki kell emelnünk kéziratban maradt kandidátusi értekezését, amely szintén a nemzeti bibliográfia tárgykörét érintette (*A magyar és magyar vonatkozású irodalom regisztrálásának, a nemzeti bibliográfia kialakulásának indítékai. 1973. 338.fol.*)

Számos fordítás került ki kezei alól. Ezek között szépirodalmi, történeti, valamint könyvtári témákat találunk.⁸

Szentmihályi János kedvenc szakterülete a bibliográfia elmélete és gyakorlata volt, ezért nem hagyhatjuk említés nélkül bibliográfiai munkáit, hiszen a bibliográfiák minden típusában jelentek meg munkái.⁹

JEGYZETEK

- 1 Sebestyén György: Szentmihályi János pályaképe. In: Szentmihályi-emlékkötet. Szerk. Nagy Anikó. Bp., 2000. Osiris Kiadó, 11–14. p.
- 2 Szabó Sándor: Szentmihályi János a bibliográfia elméletéről és metodikájáról. In: Szentmihályi-emlékkötet. 47–54. p.
- 3 Győri Erzsébet: Szentmihályi emlékülés. Köszöntő. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 1998. 7. sz., 48–49. p.
- 4 Ferenczi Zsuzsa: Szentmihályi János, a tanár. In: Szentmihályi-emlékkötet. 39. p.
- 5 Uo. 44–45. p.
- 6 Szentmihályi János: A hungarica bibliográfia néhány problémája. = Magyar Könyvszemle, 1958. 2. sz. 109–117. p.
- 7 Szentmihályi János–bibliográfia. Összeáll.: Jávori Ferencné. In: Szentmihályi-emlékkötet. 71–112. p.
- 8 Uo. 71–112. p.
- 9 Uo.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Szabó Sándor: Szentmihályi János a bibliográfia elméletéről és metodikájáról. = Könyvtári Figyelő, 1988. 2. sz., 239–243. p.
- Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/AB/C14240/14934.htm>
- Vértessy Miklós: Szakom: tájékoztatás, bibliográfia, dokumentáció. = Könyvtáros, 1978. 1. sz., 19–21. p.
- Kőhalmi Béla: Szentmihályi János–Vértessy Miklós: Útmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához. = Magyar Könyvszemle, 1964. 1. sz. 102–103 p.
- Sonnevend Péter: Az írástudói mesterség jelentette igazi hivatását. = Könyvtári Figyelő, 2000. 3. sz., 686–688. p.
- Sz. S.: Szentmihályi János. = Magyar Könyvszemle, 1982. 3. sz., 278. p.
- Futala Tibor: Gyászolják a magyar könyvtárosok. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1982. 1–2. sz., 39. p.

Szász Péter

Jókai könyvtára

Írók, tudósok – a „híres” emberek – könyvtárának számbavétele, tudományos kutatása nagy múltra visszatekintő gyakorlat. Részben persze azért, mert az utókor a nagyság által egykor használt, általa lapozott könyveket is egyfajta ereklyének tekinti, és már-már a szakrális rajongás, kultusz tárgyává válhat a fennmaradt kötet, ha possessori bejegyzések is tanulmányozhatók lapjain. Kétségtelenül az írói kultusznak helye lehet az irodalmi jelenségek vizsgálatánál, ugyanakkor vitathatatlanul az egykor birtokolt és olvasott könyvek elemzése hozzájárulhat az alkotói folyamat alaposabb megismeréséhez, a források, a szellemi hatások feltérképezéséhez. *Babits Mihály* „látható élettörténet”-ként ír a saját bibliotékájáról 1927-ben publikált szép esszéjében. Igaz, azt is hozzátette: „Az író, ha nagyobb terjedelmű könyvön dolgozik, nem ér rá olvasni.” Nyilván túlzott, amikor azt írta, hogy gyakran hónapokig sem vett kezébe könyvet; alighanem azt kívánta kifejezni, hogy az író sem mindig saját öröme olvas, sokszor anyaggyűjtés miatt fordul könyvhöz, irodalomhoz.

Babits vélekedésével szinte teljesen egybevág mindaz, amit *Jókai Mór* könyvtáráról és olvasmányaihoz fűződő kapcsolatáról tudunk. Hagyatéka az egyik legteljesebben együtt maradt írói corpus, és a kollekción szinte kimeríthetetlen forrása a filológiai kutatásoknak. Relikviáinak őrzője a *Petőfi Irodalmi Múzeum* (kár, hogy a hosszú évekig megtekinthető Jókai-kiállítást a közelmúltban le kellett bontani; meggyőződésem, hogy az író életét, tárgyi emlékeit állandó bemutató keretében kellene a közönség elé tárni), amely korábban is számos és jelentős tudományos értékű kiadványt publikált az egykor legnépszerűbb magyar íróról. A múzeum munkatársai nemrégiben elindították „*Egy ember, akit még eddig nem ismertünk*” összefoglaló címmel az intézményben található írói hagyaték tudományos igényű, ugyanakkor a nagyközönség által is gyönyörűséggel tanulmányozható katalógusának közreadását. Még 2004-ben látott napvilágot a vállalkozás 2. kötete, amely kéziratának, képzőművészeti alkotásainak, illetve a róla készült ábrázolásoknak a jegyzéke. A könyvtárát bemutató 1. kötet 2006-os évszámmal, a valóságban azonban 2007-ben hagyta el a nyomdát.

Jókai büszke volt könyvtárára. (A magyar könyvtárügy is büszke lehet rá, ugyanakkor hálával tartozik az írónak. Többek között azért, mert egyik nyilvános közkönyvtárunk alapítása végső soron a nagy mesemondónak köszönhető. *Kégli Ferenc* pompás monográfiájában (*100 éves könyvtár Székesfehérváron*. Székesfehérvár, 1993, Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár. 27. p.) olvashatjuk, hogy a városi bibliotéka 1893. november 27-ei alapításához a végső lökést az adta, hogy megrendelték ugyan a Révai-cég 100 kötetes jubileumi kiadását, ám nem volt hova tenni. Végül úgy döntöttek, legjobb lesz, ha a megrendelt sorozat „egy létesítendő közkönyvtárnak képezze alapját.”) Az írónak voltak bibliofil hajlamai, de gyűjteménye – sok pályatársához hasonlóan – elsősorban munkakönyvtár volt. Szépirodalmat fiatal kora óta alig-alig olvasott, viszont állandó munkakapcsolatban volt könyvei-

vel. 1898-ban írta: „*Mint ahogy az akrobatának mindennap kell gyakorolnia az izmait, úgy kell nekem folyton fejleszteni az ismereteimet könyvekből és lapokból.*” (In: *A Jókai-jubileum és a nemzeti díszkiadás története.* Bp., 1898, Révai. 149–150. p.)

Pontosan nem tudjuk, élete végén mekkora volt gyűjteménye, és kevés adat maradt fenn arról, hogy más bibliotékát is használt volna. *Szinnyei József* jegyezte fel, hogy időnként megfordult az Egyetemi Könyvtárban, ahol szinte kivétel nélkül történeti munkákat, emlékiratokat keresett, illetve egy alkalommal jezsuita történeti források után kutatott. Imponáló kollekcója ellenére használta tehát a könyvtárakat, érdekes téma lenne – akár egy szakdolgozónak –, ha valaki felkutatná az általa használt és olvasott könyvtári könyveket. Az író halála után hagyatékának csak egy része került a Petőfi Társaság által létesített Petőfi Ház tulajdonába – tudjuk meg *Kómár Éva* tollából a könyvtárat bemutató és a katalógusban közölt tanulmányából –, később özvegyétől, *Nagy Bellától* is megszereztek bizonyos dokumentumokat, így 846 tételben 1573 könyvtári egységet számlált a gyűjtemény. Mivel az író életében nem készült jegyzék az állományról, mindössze egy halála előtt húsz évvel közölt összegző, számszerű adatot ismerünk a kollekcioról. *György Aladár* 1885-ben publikált könyvtárstatisztikájában (*Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben.* Bp. 1886. 437. p.) 2635 kötetről ad számot, és megtudjuk azt is, hogy 1884-ben vásárlásra 450, kötetésre 86 forintot fordított.

A most közreadott katalógus jóval kevesebb művet regisztrál. Részben azért, mert az egykori könyvtár eleve hiányosan került be a Petőfi Házba; részben azért, mert a gyűjtemény hányattatásai során sajnálatosan eltűntek dokumentumok, illetve egy-két esetben – különleges ritkaságok, mint például a *Heltai Gáspár* által 1574-ben kiadott *Cancionale* esetében – más közintézménybe helyeztek némely tomosokat. (A korabeli összeállításokban szereplő, ám napjainkban lappangó művek jegyzéke külön *Függelékben* kapott helyet.) Érdemes lenne egyszer valakinek megkísérelni Jókai könyvtárának rekonstrukcióját, vagy legalábbis a fennmaradt katalógusokat kiegészíteni azon művek adataival, amelyek az író saját közlése szerint birtokában voltak. Az *Egy az Isten* című regényét hozom fel példaként. Viszonylag ritkán adott irodalmi vagy egyéb hivatkozást műveihez; ez a könyve az egyik kivétel. Az 1840-es években, majd a forradalom és szabadságharc alatt és után, Rómában és Erdélyben, részben az unitáriusok között játszódó regényhez jegyzeteket és irodalmi hivatkozásokat készített, helyenként megemlítve, hogy a vonatkozó kötet saját tulajdonában van. De nyilvánvalóan azok a művek is, ahol ezt a tényt külön nem említette, feltehetően a könyvárában őrzöttek közé tartoztak.

A Jókai-könyvtár katalógusa dokumentumtípusok szerinti tagolásban tárja az anyagot a használó elé 1024 folyamatos számozású tételben. A *Könyvek* jegyzékét *Kómár Éva* és *Németh Zsuzsa* állította össze. Ez a legterjedelmesebb, 966 tételt tartalmazó rész. A *Folyóiratokat* *Birck Edit* és *Németh Zsuzsa* gyűjtötte egybe a 967. számtól a 998. számig terjedően. A *Kisnyomtatványok* jegyzékbe foglalója *Mészáros Tibor* volt, az első számozott tétel a 999., az utolsó az 1021. A *Lapki-vágatok* katalógusát *Varga Katalin* szerkesztette. Mindössze három tételszám található e helyen, a konkrét lapki-vágatok száma azonban jóval több: a tételszámok azonos sajtófigyelőtől kapott cikk-kivágatokat fognak egybe. Ezek tekintélyes része egyébként az író halála után jelent meg, és elhunytáról tudósítanak.

Az 1024 tételszám lényegesen több kötetet és más könyvtári egységet jelent, például azonos folyóiratok különböző évfolyamai értelemszerűen egy tételszámon találhatók. Az író sokrétű érdeklődését tükrözi a gyűjtemény szinte minden egyes darabja – a kivételek a neki dedikált szépirodalmi művek. Könyvtárában a történeti források és feldolgozások épp úgy helyet kaptak, mint a földrajzi leírások vagy a természettudományi munkák. A szépirodalom szerény helyet foglal el a gyűjteményben – leszámítva műveinek különféle kiadásait. Saját kora írói közül legfeljebb *Mikszáth Kálmán*, *Eötvös József* és *Eötvös Károly* munkái érdekelték, a fiatalabbakat már alig ismerte, *Bródy Sándor* talán az egyetlen kivétel. *Czóbel Minka* vagy *Erdős Renée* verseskötete aligha keltette fel érdeklődését: a két költő nyilván tisztelete jeléül és persze elolvasásában reménykedve juttatta el hozzá kötetét.

Az tételek pontos, kellően részletes leírásokat tartalmaznak, csak néhány kisebb-nagyobb elírás, sajtóhiba maradt a kötetben, és egy-két szerkesztési megoldás vitatható. Az 592. tételben például *Kertbeny Károly* művének címe nem *Ungarn betressende...*, hanem *Ungarn betreffende...*; a 386. tétel *Jókai* regénye, *A lőcsei fehér asszony*, a hozzá rendelt illusztrációt azonban egyértelműen egy másik íráshoz készítette *Jókai Róza*. Jobb lett volna a különböző nyelvű *Biblia*-kiadásokat nem a betűrend szeszélye szerinti eltérő helyekre szétszórni, hanem egységesített címen regisztrálni. Ugyancsak célszerűbb és következetesebb megoldásnak tűnt volna a többkötetes nagy vállalkozások azonos elvek szerinti leírása. A *Marczali Henrik* szerkesztette *Nagy Képes Világtörténet* kötetei a 714. tételszám alatt egybegyűjtve találhatók; a *Szilágyi Sándor* neve fémjelezte nagy vállalkozás, *A magyar nemzet története* darabjai viszont egyenként lettek felvéve (170., 180., 673., 676., 763. tétel).

Ezek az apróságok természetesen semmit sem vonnak le a kötet értékéből, amely könyvművészeti szempontból is kiemelkedő: a jól megválogatott illusztrációk szinte bibliofil képeskönyvvé teszik a kiadványt, amelynek anyagát gondosan szerkesztett névmutató (*Nagy Csaba* munkája) tárja fel.

(„Egy ember, akit még eddig nem ismertünk”. A Petőfi Irodalmi Múzeum Jókai-gyűjteményének katalógusa. Könyvtára. Szerk. E. Csorba Csilla. Bp., 2006, Petőfi Irodalmi Múzeum, 187 p.)

Pogány György